

המכללה האקדמית ספיר
בית הספר לתקשורת, יצירה וביקורת

**זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים
לגיבוש זהותן כלסביות**

עבודה סמינריונית

מוגשת על ידי: דנה דרורי

במסגרת הסמינריון: קהלים וטקסטים

בהדרכת: ד"ר רבקה נריה בן שחר

נובמבר 2011

תוכן עניינים

עמוד

3 מבוא
5 סקירה ספרותית
5 גיבוש הזהות הלסבית
7 ייצוג המיעוט הלהט"בי בתקשורת
10 מחקרי זכרונות
12 ביבליותרפיה
14 מתודולוגיה
16 ממצאים ודיון
16 זכרון אירוע אישי מכוון
22 הזכרון הקולקטיבי של הרצח בבר נוער- בין מחקרי זכרונות למחקרי תקשורת
22 זכרון הבר נוער : זכרון אישי- אירוע קולקטיבי
25 זכרון קולקטיבי של הקהילה- אני או אנחנו?
27 בין זהות קהילתית לזהות ישראלית- מה נחרט בזכרון?
31 סיכום
34 ביבליוגרפיה

נספחים

מבוא

נשים לסביות משתייכות לשלושה מעגלי זהות שכל אחד מהם מהווה מיעוט המודר בתקשורת. ראשית, בתור נשים, הן מוכחדות סמלית הן מבחינה כמותית והן מבחינה אכותנית (למיש, 2002). שנית, בתור חלק מהקהילה הלהט"בית¹ המהווה כ-10% מכלל האוכלוסייה (שילה, 2007). כמו כן, בתור לסביות, ביחס להומואים או לטרנסג'נדרים הנראות שלהן נמוכה בתקשורת הפופולארית והדמויות המובילות בקהילה הלהט"בית לרוב אינן נשים (Armstrong, 2007).

בעשור האחרון חלה פריחה במחקר אינטרדיסציפלינרי על הקהילה הלהט"בית, בעיקר בקרב חוקרים המשתייכים אליה (גל, 2011; מייק, 2011; מרציאנו, 2009; פרסר, 2006; צלאח, 2006; קמה, 2002; רוזין, 2005; שילה, 2007). יש במחקרים אלו כדי להאיר את המציאות ההומופובית באור חדש וביקורתי על סמך חוויות הדיכוי של כותביהם ומנקודת מבטם (ויטיג, 2003; בתוך: מרציאנו, 2009). בשונה ממחקרים אלו, במחקר המוצע אין החוקרת משתייכת לקהילה, הנושא נבחר מתוך עניין וסקרנות גרידא.

גיבוש הזהות המינית ההומוסקסואלית מתעצבת בין השאר דרך הדימויים ההגמוניים שמציעה התקשורת של האחר כשולי וחריג. בשונה ממיעוטים אחרים הנולדים למציאות סימבולית מדירה וסטריאוטיפית, הלסבית בוחרת להשתייך לקהילה ולא נולדת לתוכה (Gross, 1998). יחד עם זאת, למרות המסרים המוצפנים בטקסט התקשורתי, אין למוענים שליטה אומניפוטנטית על הנמען. על כן דרכי הפענוח והמשמעות שהטקסט מהווה עבור הנמען, תלויים בנסיבות חייו ובסביבתו (הול, 1993). כך או כך, אמצעי התקשורת בכלל והטלוויזיה בפרט הנוכחים במרחב הפרטי- הבית, מלווים את הפרט לאורך חייו. הפרט נותן אמון מרחוק בטלוויזיה, ומעצב זהותו מבלי לחוות אירועים המתרחשים במציאות בעולמו כחווייה ישירה "על בשרו" (סילברסטון, 2003).

חוקרים מציינים שנקודות מפגש בין הפרט לסרט או לדמות מסויימת בתקשורת עשויים להוות זכרון משמעותי עבור אחד, וחסר משמעות עבור אחר. "זכרון אירוע משמעותי" הוא זכרון חי, צבעוני ומפורט לאירוע בעל חשיבות ויוצא דופן עבור הפרט החווה אותו (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011;). (Staiger, 2005). בשנים האחרונות גובר העניין של פסיכולוגים וסוציולוגים רבים במחקרי זכרונות, בין השאר בזכות ההבנה כי לזכרונות העבר השפעה רבה על האופן בו אנו נוהגים בהווה (Staiger, 2005). יחד עם זאת, טרם נערך מחקר המתרכז רק בזכרונות אירוע משמעותיים של נקודות מפגש עם התקשורת.

¹ לסביות, הומואים, בייסקסואלים וטרנסג'נדרים.

מחקר זה בוחן זכרונות אירוע משמעותיים של נשים לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות. המחקר אכותני- נרטיבי ומבוסס על שישה ראיונות עומק עם נשים לסביות בגילאי 24-30. המחקר מתמקד בשאלה: **מהם המוטיבים המרכזיים של זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות?**

המחקר משלב באופן יחודי בין **מחקרי תקשורת** המאפשרים מבט ביקורתי על התוכן המוצג ועל הפרשנות הניתנת לטקסט התקשורתי, **מחקרי זיכרון** המבדילים בין סוגי זכרונות אישיים וקולקטיביים ובוחנים באיזה אופן נחרט אירוע מסוים כמשמעותי, **וביבליותרפיה**, המתמקדת בדיאלוג המתמשך שמנהל הפרט עם טקסטים בחייו. בהמשך נבחן את ההיבט האישי והקולקטיבי של הזכרונות. ראשית, נאפיין זכרונות של המפגש הראשוני של הנשים עם דימוי לסבי מוצג, אשר נצרב בזכרון כאירוע מכונן. לאחר מכן נעבור לזכרון של אירוע קולקטיבי אשר השפיע על הקהילה בכלל ועליהן בפרט.

סקירת ספרות

גיבוש זהות לסבית

הזהות המינית מורכבת מארבעה ממדים (שילה, 2007):

א. מין ביולוגי- האברים איתם אנו נולדים (אברי מין נשיים או גבריים).

ב. זהות מגדרית- האם אנו חשים שאנו גבר או אישה.

ג. תפקיד מגדרי- ממד חברתי-תרבותי- התנהגות הנחשבת גברית או נשית.

ד. נטייה מינית- הסובייקט אליו אנו נמשכים מבחינה ארוטית ורגשית.

הנטייה המינית של לסביות היא לנשים, בעוד הזהות והתפקיד המגדרי משתנים. לסביות מוגדרות בין השאר על פי מאפיינים מגדריים חיצוניים: פמית- נשית ומטופחת, טומבוי- מאפיינים גבריים וגם נשיים ובוצ'י- מאפייני חזות גבריים (Luzzatto, 2005).

התפיסה המגדרית מכוננת את הזהות האישית והיא מרכזית להבנתו של היחיד את זהותו המינית. זהות מגדרית נקבעת בילדות ובעלת משמעות רבה יותר בתהליך ההתבגרות. האספקטים החברתיים, הפסיכולוגיים והביולוגיים הם בלתי נפרדים ומחזקים אחד את השני בתהליך הבניית הזהות (שמעיה, 1998; Ross, 2004). מנגד, לוזאטו (Luzzatto, 2005) מציינת כי יש לסביות המתנערות מהגדרן המגדרית הנתונה כפמיות, בוציות או טום בוי, וטוענות לחוסר רלוונטיות ולייצוג סטריאוטיפי מעצם ההגדרה.

חיברות תפקידי המין היא למידה שיטתית של סטנדרט כפול. נשים וגברים לומדים איזו התנהגות הולמת עבור מינם, דרך מערכת מורכבת של פרסים ועונשים עבור התנהגות קונפורמית. כך לומדים שני המינים איזו התנהגות היא רצויה ולומדים לציית מרצונם לסטריאוטיפים אלו. הסתכלות ביקורתית על התקשורת כסוכנת חיברות מאפשרת את זיהוי השיח ההגמוני אשר מייצר ומשמר התנהגות מינית הטרוסקסואלית המבטאת הגמוניה גברית ואי שוויון (שמעיה, 1998; Ross, 2004).

תקופת ההתבגרות מלווה בסערות נפש רבות, כאשר האדם הצעיר נאלץ למצוא את מקומו ביחס לשאר העולם. בעבור נערים ונערות הומו-לסביים מדובר בתקופה קשה אף יותר, כי היא מערימה עליהם קשיים ואתגרים נוספים לאלו הניצבים בפניהם ממילא (מרציאנו, 2009). מתבגרים המתחבטים בנטייתם החד מינית עלולים לחוש רגשות שליליים רבי עוצמה ביניהם בידוד, דחייה, הערכה עצמית נמוכה ושמירה אובססיבית על נטייתם המינית כסוד (צאלח, 2006). מצב זה מקנה לתקשורת כוח עצום. מחד גיסא, אמצעי התקשורת מהווים כלי הגמוני המדיר לסביות לשולי החברה. מאידך גיסא, אמצעי התקשורת יכולים לספק עבורן מידע וגישה קלה לקהילה שתתמוך בהם ותגרום להם לתחושת שייכות.

אריקסון (1950; בתוך צלאח, 2006), טוען כי עיצוב הזהות הינו אינטגרציה בין מטרות אישיות לבין ציפיות מהסביבה. הנורמאליות היא כלי להבחנה בין פרטים או בין קבוצות ומסמלת הצלחה של תהליך ההתפתחות הרגשי והנפשי של הפרט, בעוד שהתפתחות שונה, כגון הומוסקסואליות, נתפסת ככישלון של התהליך. משנות השבעים ועד אמצע שנות השמונים הוצעו כמה מודלים לינאריים לגיבוש הזהות ההומו לסבית בהם ניתן למצוא דפוסים דומים (מייק, 2011; צלאח, 2006): ראשית, התוודעות לקיומה של משיכה מינית, מתוך נקודת מבט אשר מושפעת מסטיגמות הקשורות בהומו-לסביות. שנית, התייחסות לתקופת ההתבגרות כתקופה של בלבול, חיפוש והשוואה המובילים להתנסות חד מינית ראשונה ולעתים גם זו מינית לשם ההשוואה. שלישית, גיבוש הזהות ההומו לסבית כוללת ברובה קבלה של התיוג ההומו לסבי ורביעית, חשיפה בפני אחרים ומפגש ראשון עם אנשים נוספים מהקהילה.

המודלים הישנים התבססו על הנחות שאינן מתאימות להיום. בין השאר בגלל שינויים חברתיים דרמטיים כמו עידן המידע אשר פתחו לבני נוער אפשרויות רבות להחשף להומוסקסואליות ולדבר על זה. זאת ועוד, מחקרי גיבוש זהות התבססו על נחקרים גברים בלבד. מתברר שקיימים הבדלים משמעותיים בין המינים. אצל גברים התהליך הוא מיני בעוד אצל הנשים המוקד הוא רגשי. כך לדוגמא, נשים קיימו מגע מיני ראשון עם אישה במערכת יחסים זוגית, בעוד גברים קיימו מגע מיני ראשון עם זרים (מייק, 2011; מרציאנו, 2009; צלאח, 2006).

תאוריות מאוחרות יותר מוסיפות למושג הזהות גם משתנים של תרבות, דור ונסיבות חיים ורואות בעיצוב הזהות תהליך דינאמי המשתנה בהתאם לחוויות החיים של הפרט ולא לינארי כפי שנהוג היה לחשוב בעבר (מייק, 2011). כך למשל, התפתחות הזהות המינית מורכבת **מתצורת זהות**- חקירה וקיום מגע מיני עם בני אותו המין **ומרמת אינטגרציה**- הכוללת קבלה עצמית ומחויבות לזהות מינית הטרוסקסואלית. תהליך גיבוש המיניות אינו מסתיים בקבלה עצמית אלא מושפע מרמת התמיכה של הסביבה וממשתנים נוספים (Rosario, Shrimshaw & Hunter, 2008; בתוך מייק, 2011).

לסיכום, תאוריות הנוגעות לקהילה הלהט"בית בכלל וללסביות בפרט הופכות ללא רלוונטיות וחסרות תוקף בגלל השינויים הרבים שחלו בעולם בעשורים האחרונים. אם בעבר נטו לחשוב כי גיבוש הזהות המינית הוא תהליך אחיד ולינארי המבוסס על מחקרים שנעשו בעיקר על גברים, הרי שהיום כבר ברור השוני בין המינים, כמו גם ההבנה שהתייחסות הסביבה ונסיבות החיים של הפרט ישפיעו על כל אחד אחרת.

ייצוג המיעוט הלהט"בי בתקשורת

בני נוער מקדישים חלק ניכר מזמנם למדיה שהופכים, באופן בלתי נמנע, למקור מרכזי המזין את עולם הדימויים שלהם ומהווים סוכן חיברות בעיצוב זהותם (ליבס, 2000; פוסטמן, 1986). חשיבות המדיה בעבור נערים ונערות הומו-לסביים גדלה עוד יותר לנוכח העדרם של סוכני חברות דומים בסביבה היומיומית. עקב כך, הם נאלצים להסתמך ביתר שאת על אמצעי תקשורת ההמונים ועל דימויי ההומואים המוצגים בהם (מרציאנו, 2009). כחלק מגיבוש זהותם האישית, זקוקים בני הנוער למידע על התרבות ההומו-לסבית, על ההיסטוריה של הקהילה, על פעילות הקהילה המקומית, על קיום מין בטוח ועוד. לדידו של שילה (2007), שיתוף מידע בהקשר זה עשוי להיות זרז לקידום תהליכי התפתחות אישיים ולסייע בהעלאת הביטחון העצמי.

עצם הייצוג של קבוצה מסויימת במדיה מהווה משאב של כוח. אי הייצוג במדיה של מיעוטים שעוצמתם הפוליטית/חברתית/כלכלית חלשה, משמר את שניותם ואת נחיתותם אל מול הרוב השולט. הייצוגים אליהם אנו נחשפים בתקשורת מסמלים את קיומם במציאות. מכאן, העדר ייצוג של אוכלוסיות מסויימות בחברה משמעו הכחדה סמלית (גרבר וגרוס, 1980). בשונה ממיעוטים אתניים אליהם אתה משויך מיום היוולדך, הפרט בוחר לראות עצמו כחלק מהמיעוט ההומו-לסבי עם התגבשות זהותו המינית (Gross, 1998).

התיאוריה הקווירית רואה בשפה מדיום של כוח המשמר את הסדר החברתי ההגמוני באמצעות יצירת קטגוריות, אשר מחלקות את העולם לצודק ולא צודק. כפי שהטקסט מאשר מה נחשב לטבעי ורצוי, בו בזמן הוא גם מגדיר מה נחשב לאחר, סוטה ולא לגיטימי (באטלר, 2001 [1993]). באטלר אמנם טענה זאת כבר בשנות ה-90 אך ניתן לראות כי למרות שינויים במפת התקשורת לא נס ליחס. גם בעשור האחרון ה"אחר" מודר כמותית ואכותנית בטלוויזיה הפופולרית הרב ערוצית (אברהם ופירסט, 2007; לירן-אלפר וקמה, 2007; Reed, 2009).

תיאוריה קווירית נוספת שתבעה ריץ' (1986) גורסת כי הפרקטיקה המינית של בני אותו המין מהווה איום על המודל הטרוסקסואלי הנורמטיבי. ככזו, מוצג הקיום הלסבי כבזוי, סוטה או שאין לו זכות קיום. ריץ' מכנה זאת הטרוסקסואליות כפויה ומציעה לבחון אהבת נשים כרצף, ולא במושגי שחור לבן. ייצוג נרחב יותר לאורך השנים והתהליך המתמשך של הענקת משמעות לקיום הלסבי מאפשרים לבחון בימינו את הביקורת של ריץ'. כך לדוגמא, גם בעשור זה מדורי הייעוץ בעיתוני נוער, מכחישים את ההומו-לסביות, ומתייחסים לתופעה כחטא בר תיקון (צלחה, 2004).

מצד שני, רשת האינטרנט המבוססת על תוכן גולשים שינתה את אופן צריכת התקשורת אשר לראשונה מאפשר לנמען כאינדיבידואל לבחור את צריכת התכנים (Cha, Kwak, Rodriguez & Moon, 2007). מתוקף כך, ברשת קיים שפע של תוכן העונה לצרכי הפרט בקהילה ההומולסבית. מרציאנו (2009) ורוזין (2005) מציינים לטובה את כניסת האינטרנט בכלל ופורומים קהילתיים בפרט, המאפשרים להפריך סטריאוטיפים, למצוא תמיכה ולפגוש דמויות קיימות מהקהילה להן שליטה על האופן בו מציגות עצמן. אף על פי כן, בניתוח ביקורתי קשה להתעלם מכך שהשתייכותם של ההומו-לסביים לקהילות וירטואליות מגדילות את הפערים החברתיים וממשיכות להבדיל אותם מיתר החברה ההטרוסקסואלית.

ייצוג מיעוטים במדיה מתחלק לשלושה שלבים כרונולוגיים: עידן ההעדר- התעלמות והכחדה סמלית וכמותית, עידן הנוכחות- ייצוג שלילי וסטריאוטיפי והטמעות בשיח התקשורתי באורח שוויוני. בישראל עד שלהי שנות ה-80 המרחב הציבורי היה נטול דמויות הומולסביות, לאחר מכן החלו להופיע במרחב הציבורי יותר דמויות הומוסקסואליות פעילות חברתית, וכן גדלה הנוכחות של דמויות הומו-לסביות בסדרות בדיוניות (קמה, 2002).

על אף הנראות הגוברת של מיעוטים בעולם רב תרבותי, ניתן לבחון בביקורתיות את אופן ייצוגם כדרך נוספת לשימור ההגמוניה. התרבות הפופולארית משמרת את המיעוט ככזה ומנטרלת את איומו על הנורמה ההטרוסקסואלית באמצעות שילוב השונות לתוך הקונצנווס. כך, המיעוט ההומו-לסבי מוצג באופן מוקצן וסטריאוטיפי המעניק לצופים ההטרוסקסואלים תחושה של יציבות חברתית (גיטלין, 1995). בן המיעוט המודר הנחשב ל"זר שבקרבו" מזוהה עם תרבות אחרת, אך בכדי לשרוד עליו להתאים עצמו לתרבות הדומיננטית (קמה, 2003). כך לדוגמא, ההצלחה בקריירה של מפורסמות לסביות שיצאו מהארון² בעידן הנוכחות, מתאפשרת דווקא משום שהן נתפסות כאמריקאיות לבנות נורמטיביות, שעובדת היותן לסביות היא כביכול מקרית, ובכך מנותקות מהסטריאוטיפיזציה הרווחת והסדר ההגמוני נשמר (Reed, 2009).

הדמויות הבדיוניות מוצגות לרוב בקומדיות הנתפסות כפחות פוגעניות ומהוות מרחב לגיטימי לייצוג סטריאוטיפי ומלגלג המותיר את ההומו-לסביים כמיעוט אקזוטי בחברה התקינה (גיטלין, 1995; קמה, 2002). כך לדוגמא, בשנת 2007 נדגמו שידורי זמן צפיית השיא ברשת BBC הבריטית במשך שבועיים. הממצאים מראים תמונה עגומה למדי- מתוך 168 שעות שידור, רק 6 דקות הציגו להט"בים באופן חיובי, לעומת 32 דקות של ייצוג שלילי בעיקר של הומואים (Armstrong, 2007). מכאן, שקהילת

² אלן דגינרס, גיודי פוסטר, סינתיה ניקסון, רוזי אודונל ועוד

הלסביות כנתן קבוצה בקהילה הלהט"בית סובלת עד היום מהדרה כפולה, שכן ייצוגי לסביות עוד פחות נראים מייצוגי הומואים.

מחקרי התקבלות - בעבר היה נהוג לחשוב על תהליך התקשורת כלינארי בו המוען קובע את המסר והנמען סופג פאסיבית את המסרים ללא יכולת להתנגד, אך היום כבר קיימת הבנה שתהליך התקשורת אינו חד סטרי, וכי יש יותר מדרך אחת לקרוא טקסט (הול, 1993). סטייגר (Staiger, 2005) טוענת כי תיאוריות העבר לא בהכרח תקפות בבחינת מיעוטים שמלכתחילה אינם מהווים חלק מקבוצת הרוב ואין לדעת בוודאות עד כמה רוצים להשתייך אליה ולהשיל מהם הגדרות שונות של זהות (תרבות, מגדר, לאום ועוד).

למרות השליטה על התכנים הנצפים, ליוצרי התוכן אין שליטה מוחלטת על הפרט. המוענים אמנם מעצבים את לוח השידורים, אך אין להם שליטה אבסולוטית על התפיסה שלנו. מכאן שהנמענים אקטיביים ולא בהכרח יפרשו מסרים כפי שהוצפנו בטקסט. הם עשויים לדחות השפעות אידיאולוגיות באמצעות קריאה שונה של הטקסט בהתאם לנסיבות חייהם האינדיבידואליות (הול, 1993). יתרה מכך, פרטים בחברה עשויים לקחת לעצמם את השליטה מן הכוחות הדומיננטיים תוך שימוש ומשמע מחדש לסטריאוטיפים המוצגים בתקשורת אשר משמשים משאב שעשוי לסייע בהתמודדות עם דילמות יומיומיות. בכך משיגים בני המיעוט סמכות ואחריות על עצמם ועל קבוצתם החברתית (יונאי וטורין, 2000; פיסק, 1991; ראדווי, 2003; Fiske, 1989).

כך למשל, האופן בו בני נוער ברחבי העולם מפרשים סדרות טלוויזיה אהובות מתקשר לחייהם האישיים. הנוער מזדהה במיוחד עם דמויות בעלות מאפיינים מגדריים, תרבותיים, משפחתיים ומעמדיים כשלם ומגדיר את עצמו דרכן, ולא דווקא דרך הדמות הראשית הנורמטיבית (Fisher & Keller, 2009). בדומה לפישרקלר ומקמילן, מחקר זה אינו מתמקד בטקסט ספציפי (ליבס וכ"ץ, 1998), או בז'אנר מסוים (יונאי וטורין, 2000; ראדווי, 2003) אלא במשמעות של טקסטים ממגוון ז'אנרים ומכל אמצעי התקשורת עבור אוכלוסיית המחקר.

לסיכום, התאוריות הרבות על ייצוג מיעוטים בתקשורת כמשרתים את ההגמוניה, מציגות תמונה בה הייצוג המודר והסטריאוטיפי עשוי לגרום לפרט לראות עצמו כשולי, חלש וחרים בחברה. ניתן לראות תפיסה זו כלינארית ומיושנת לעומת גישות תרבותיות מאוחרות יותר כמחקרי התקבלות, הטוענות כי אכן קיים מסר הגמוני מוצפן, אך אין זה מונע ריבוי פרשנויות וסוגי קריאה שונים היוצרים דיאלוג של הפרט עם הטקסט אשר משפיע על כל אדם באופן שונה. חקר הזכרונות מאפשר גם הוא לבחון כיצד מיעוט מסוים כמו לסביות, מעניק משמעות לאירועים שיוצגו בתקשורת.

מחקרי זכרונות

בדומה למחקרי התקבלות בתקשורת חוקרי הזכרון סבורים שכל אדם מפרש וזוכר טקסטים בהתאם לנסיבות חייו ולסביבתו. על כן לא ניתן להסתמך רק על הטקסט, ויש לשים דגש מיוחד על אופן הפענוח של האינדיבידואל (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011; Staiger, 2005). חוקרים מציינים שנקודות מפגש בין הפרט לסרט או לדמות מסויימת בתקשורת עשויים להוות זכרון משמעותי עבור אחד, וחסר משמעות עבור אחר. בשנים האחרונות גובר העניין של פסיכולוגים וסוציולוגים רבים במחקרי זכרונות, בין השאר בזכות ההבנה כי לזכרונות העבר השפעה רבה על האופן בו אנו נוהגים בהווה (Staiger, 2005). מחקרי זכרון מבדילים בין שלושה סוגי זכרונות עיקריים:

א. זכרון נרכש (Habit Memory) - מיומנויות שנלמדת באמצעות חזרה, ומשנלמדה לא דורשת תשומת לב מיוחדת, כגון רכיבה על אפניים.

ב. זכרון קוגניטיבי- עובדות ומסקנות שלא נדרש מאיתנו לזכור כיצד למדנו אותן.

ג. זכרון אישי- מידע שרכשנו דרך התנסויות אישיות ויחודיות לנו במהלך החיים.

קיים הבדל משמעותי בין תיעוד וארגון זכרונות אישיים כלליים של תאריכים ועובדות, לבין היזכרות (commemorating) ברגעים ספציפיים, המאפשרת לפרט לדלות ממאגר הזכרונות הרבים של כלל החוויות שעבר, אירועים שהיו משמעותיים עבורו ומבטאים ערכים ונורמות של הקהילה ואת יחסו אליהן. בעוד שהשרידות של זכרונות נרכשים וקולקטיביים גבוהה, האופן בו אנו זוכרים חוויות ואירועים שעברנו במהלך חייו בין אם בקבוצה ובין אם לבד, משמעותיים לזהות האינדיבידואל שלנו הן בהקשרים אינטימיים והן בהקשרים חברתיים. האדם מסיק על פי אילו נורמות חברתיות עליו לנהוג באמצעות האופן בו הוא מפרש את הנרטיב ההיסטורי האישי שלו ושל החברה בה הוא חי.

בודרון וקליגלר-וילנצ'יק (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011) משלבים בין מחקרי זכרון

ותקשורת (מחקר התקבלות) וטוענים שצפייה בטלוויזיה מעצבת את הזכרון הקולקטיבי עבור יהודים ישראלים. זכרונות אישיים של אירועים משמעותיים בחברה מאפשרים התבוננות שונה בזכרון הקולקטיבי של החברה הישראלית. אם בחקר התקשורת מתמקדים בהגדרה של האלבוקס (Halbwaks; In Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011) לזכרון קולקטיבי כזכרון שמשותף לכלל החברה, הרי שבחקר הזכרונות עושים הפרדה, ובוחנים את האופן בו אירוע מסוים נחרט אצל הפרט, תוך בחינת עולם הערכים שלו וסביבתו. הזכרון הקולקטיבי לא מהווה בסוגה זו דרך סקירה של החברה בכלל, אלא בחינה כיצד אירוע קולקטיבי מסוים עוצב בזכרון הפרט.

ישנם ארבעה סוגים של זכרונות אישיים המתקשרים לתקשורת (Bourdon & Kligler-Vilenchik ,

:2011)

- א. זכרונות קיר מודעות (wall paper)- זכרונות על הרגלי צריכת התקשורת ואופן השימוש.
- ב. זכרונות של נוכחות אישית במדיה (close encounters)- אינטראקציה בין הפרט למדיה, כמו נוכחות בזירת אירוע כלשהו שתועדה, או ראיון שניתן לכלי תקשורת.
- ג. אירועי מדיה- זכרונות דרך התקשורת של אירועים בעלי חשיבות לאומית או בינלאומית. באירועים כאלו נוצרת תחושה שכל האומה צופה במתרחש. בפועל, כל אחד צופה ממקום אחר ובערוץ תקשורת אחר, אשר גם להם השפעה על אופן עיצוב הזכרון.
- ד. זכרונות משמעותיים (Flashbulb memories)- זכרון חי, צבעוני ומפורט לאירוע בעל חשיבות. מתקשרים לאירוע לא צפוי, ומפתיע. בודרון וקליגלר-וילנצ'יק מתארים זאת כרגע בו חל מעבר מ"אני" ל"אנחנו", אירוע מרעיש שמששומעים עליו, קם דחף עז להתקשר לחברים ולמשפחה ולשתף בחדשות כמו רצח רבין או אסון התאומים.

לאירועי מדיה וזכרונות משמעותיים להגדרתם של בודרון וקליגלר-וילנצ'יק (שם) יש תפקיד משמעותי ביצירת תחושת שייכות לקהילה. אירועים בהם נוצרת תחושה של השפעה גדולה על הקהילה, כאשר הפרט חרד לדבר מה שמתרחש מחוץ לביתו הפרטי. בעוד בודרון וקליגלר-וילנצ'יק מתמקדים בזכרון משמעותי כחלק מזכרון קולקטיבי בהכרח, ואף מסבירים זכרון משמעותי ואירוע מדיה כשלובים זה בזה, כפי שניתן לראות בדוגמא של רצח רבין או אסון התאומים המהווים אירוע מדיה וזיכרון משמעותי כאחד. סטייג'ר (Staiger, 2005) מפרידה את הזכרון האישי מהקולקטיבי. זיכרון אישי עומד בפני עצמו- אם אירוע מסוים היה בעל חשיבות, הפרט ידלה אותו מתוך הזכרון. הזכרון עשוי להיווצר מטראומה אישית כמו גם מטרגדיה ציבורית. פילמר (Pillemer, 1998; in Staiger, 2005) ממקד אבחנה זו ומאפיין זכרון אישי משמעותי (flashbulb memory; personal event memory) על פי חמישה קריטריונים:

- א. אירוע ספציפי שהתרחש בזמן ומקום מסוימים (יש לציין כי חוקרים מאוחרים יותר טענו כי לא החזרה על פרטי האירוע משמעותית, אלא המשמעות האישית של האירוע על הפרט).
- ב. הזכרות באירוע מעלה פרטים של נסיבות אישיות בזמן ההתרחשות.
- ג. עצם ההזכרות נעשית תוך שימוש בחושים- מה ראיתי? מה שמעתי? במה נגעתי?
- ד. פרטים ותחושות של הזכרון מתייחסים לרגעים של חוויה יוצאת דופן.

ה. בעל הזכרון מאמין שהזכרון אכן מייצג את מה שקרה.

ניתן לסייג ולומר שקיים קושי להסתמך על זכרון אישי שכן בחלוף השנים אנו מוסיפים ומשמיטים פרטים מהאירוע ולא ניתן להבחין באופן חד משמעי מה באמת התרחש (שם). כיוון שמחקר זה מתמקד בזכרונות מטקסטים בתקשורת ובגיבוש זהות לסבית, קושי זה מאפשר לבחון כיצד חוזרות הנשים לטקסטים מעברן תוך בחינת הנסיבות המשתנות כפי שהן בוחרות לספר אותן. לשם הבנת תהליך זה ניגש לתחום הביבליותרפיה, העושה שימוש בטקסטים ספרותיים ואחרים כתהליך טיפולי בו פוגש האדם את עצמו דרך הטקסט. מחקר זה לא מתיימר להבין או להעמיק בנבכי הנפש, אך סקירת תחום זה מאפשרת להבין טוב יותר זכרונות אישיים משמעותיים הקשורים לטקסטים תקשורתיים.

ביבליותרפיה

בכל אדם, כמו גם בכל טקסט, הנרטיב יבוא לידי ביטוי בדרך יחודית למספרו. הטקסט אינו ניתן להבנה בנפרד מהשפעותיו הפסיכולוגיות על הקורא, כיוון שמשמעותו אינה קיימת, אלא במוחו. כל קורא הינו אחד המימושים האפשריים של הטקסט. בהתאם לכך, תהליך הקריאה מאפשר קיום של אני ואחר, זרים אחד לשני אך מתקיימים במקביל. אינטראקציה כזו מאפשרת הבנייה מחדש של חווית העצמי באמצעות חוויות חדשות ולמידה מן הטקסט (איזר, 1975; ברמן, 1987).

צורן (1993) טוענת כי קריאה מחודשת בטקסט ספרותי מילדותנו מחזירה אותנו אל זכרון העבר ובו בעת מביאה את הזיכרון להווה ומאפשרת לנהל איתו דיאלוג מנקודת מבט בוגרת. צורן מתייחסת אמנם לטקסט ספרותי, אך מאוחר יותר טוענת כמו אחרים כי ניתן לעשות שימוש בטקסטים רבים המקיפים את חיינו, ביניהם אמצעי התקשורת השונים (ברונשטיין, 2009; צורן, 2000). להלן המאפיינים שתבעה צורן (1993):

א. הספר כאובייקט ממשי הקשור לסיטואציה ריאלית - היזכרות בהקראה, או ברגע מסויים בחיי הילד בו הספר הוא, כביכול, אחת הדמויות. קשר חד ערכי, שנוצר בין עלילת סיפור ופתרונו לבין ההווה הממשית של הילד, מאפשר דיאלוג בין הקורא המבוגר לבין הילד שהיה ועדיין חי בו. כך, ניתן לראות את כלי התקשורת עצמם (עיתון, טלוויזיה) כמשתתפים פעילים בזכרון.

ב. זכרון באמצעות תמונה וצלילים - האיור, כדוגמא לאמצעי התקשורת לא מילולי בספרי ילדים, בעל חשיבות מרכזית ולעתים קרובות אף שווה ערך לטקסט המילולי. ההתקשורת וההזכרות בספר נעשות באמצעות שחזור האיורים. לדוגמא, קריאה מחודשת של איור שנראה מפחיד לילד, עשויה אף לסייע לו ליצור "תיקון" כבוגר, שרואה את הספר כמכלול עם פרטים נוספים שנשכחו ממנו.

ג. הספר כמלווה - מסייע בתהליך הגדילה. הספר כמעין מלווה דרך המעבר מילדות לבגרות, ומשקף את "עלילת ההתבגרות" של הקורא, תוך שמירת קשר חי ואוטנטי עם הטקסט (שהתמות אליהן מתייחס הקורא כמשמעותיות עשויות להשתנות עם השנים) ועם שני ממדי האישיות המתחיים דרכו, של הילד ושל הבוגר. כך, גם היזכרות בסדרה או סרט שאהבנו מאפשרים לבחון מה הבנו אז וכיצד אנו מבינים היום לאחר שסל הערכים שלנו גדל.

מכאן, שבבחינת זכרונות אירוע משמעותיים מהתקשורת יש לבחון את ההזכרות תוך שימת דגש על ההבדלים בין דמות הבוגר לילד, וכיצד הטקסט הספציפי ליווה אותו לאורך השנים.

לסיכום, מחקר זה בוחן זכרונות משמעותיים של לסביות מהתקשורת, על מנת להבין את הנושא העמקנו במחקרי זכרון, מחקרי תקשורת, יצוג מיעוטים, גיבוש זהות לסבית וביבליותרפיה. מחקרי תקשורת משתלבים עם מחקרי זכרונות בעיקר בבחינת זכרונות קולקטיביים של החברה. יתכן כי מחקר זה הוא הראשון³ אשר מתמקד כולו בזכרונות אירוע משמעותיים מהתקשורת בכלל, ובזכרונות אירוע משמעותיים של בת המיעוט הלסבי מהתקשורת בפרט.

³ על אף חיפושים קדחתניים, טרם נמצאו מחקרים בתחום זה עד צאת המחקר הנוכחי.

מתודולוגיה

נושא המחקר

זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות.

שאלת המחקר

מהם המוטיבים המרכזיים של זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות?

שיטת המחקר

מחקר זה הינו אכותני- נרטיבי של ראיונות עומק בלתי מובנים. מחקר נרטיבי מתבסס על דיווחים מילוליים של אנשים על התנסותם, ומהווה כלי חשוב בבחינת עיצוב הזהות. העיסוק בסיפור עצמו ככלי להבנת זהות חיוני בעידן בו מיטשטשים רכיבי הזהות שהיו נוקשים וקבועים בעבר. זאת ועוד, מחקר נרטיבי משמש כלי להשמעת קולן של אוכלוסיות מושטקות כנשים ומיעוטים אחרים ומזוהה עם גישות ביקורתיות ופמיניסטיות (מייק, 2011; ספקטור מרזל, 2011). כאשר אנשים מספרים סיפור, הם בוחרים פרטים מתוך זרם התודעה שלהם, ולמעשה עורכים תהליך חשיבתי (רפלקטיבי), שבמהלכו חושבים על האירוע ומעריכים את התנסותם. אלו, הופכים את הסיפור לתהליך של מתן משמעות להתנסות. כל מילה בסיפור היא מיקרוקוסמוס של מודעות המספרים (Seidman, 1991). אמנם כל מספר הוא יישות עצמאית ועל כן יש לנקוט בזהירות בהכללת מסקנות לאוכלוסיה כללית של לסביות, יחד עם זאת, הימנעות מניסוח אמירות כוללניות עלולה לפגום בתועלת התיאורטית של המחקר כיוון שהתעלמות מהמכנים המשותפים בין המראיונות לבין לסביות שלא נטלו חלק במחקר עלולה להחמיץ את היעד שלשמו נועד (קמה, 2002).

הסיפור מאפשר למספר לתוות את מסלול חייו ולארוג את מערכת היחסים בינו לבין הסביבה המוחשית החברתית לבין המציאות הסימבולית המונחלת בתקשורת ההמונים. למראויין האוטונומיה להבנות את סיפור חייו לפי הבנתו וצרכיו. ערך רב מיוחס לאופן זכירת הפרטים, מיקומם בסיפור והמשמעות שסיפקו להתרחשויות, יותר מאשר להתרחשויות עצמן. בדומה למחקר סיפורי חיים, היוצא מן הגישה הנרטיבית, הראיון התפתח על סמך הקשרים שעשה המספר ולא על סמך תסריט ידוע מראש גם במחקר זה כאשר הועלו נקודות רלבנטיות למחקר, ביקשה החוקרת התמקדות נוספת בנושא (ליבלך, 2003; קמה, 2002).

מהלך המחקר

המחקר נערך בישראל בשנת 2011. במחקר השתתפו שש נשים לסביות יהודיות ישראליות בגילאי 24-30 אשר גרות במרכז ובדרום הארץ. הנשים אותרו בשיטת כדור השלג בעזרת חברות של החוקרת. יצירת הקשר הראשונית נעשתה טלפונית או דרך הרשת החברתית "פייסבוק". לנשים ניתן הסבר כללי על

המחקר, נקבע מקום הראיון לפי בקשת המרואיינות, וכן הן נתבקשו לחשוב על נקודות מפגש משמעותיות שלהן עם אמצעי התקשורת השונים במהלך החיים. הראיונות נערכו בביתן הפרטי או בבתי קפה, וארכו בין שעה לשעה וחצי. השיחות הוקלטו ולאחר מכן שניים מהן שוקלטו באופן מלא והשאר באופן חלקי. על מנת לשמור על פרטיותן של המרואיינות שונו פרטים ביוגרפיים אשר עשויים היו להקל על זיהוין.

אוכלוסיית המחקר

גיל- בת 28 ממרכז הארץ, מסיימת תואר שני במגדר. יצאה מהארון בגיל 16, הוריה וסביבתה קיבלו זאת בהבנה.

רתם- בת 27, חילונית, ממרכז הארץ, בעלת תואר ראשון, עובדת בתחום התקשורת. יצאה מהארון בגיל 17, הוריה וסביבתה קיבלו זאת בהבנה.

מיטל- בת 30, חילונית, ממרכז הארץ, בעלת תואר ראשון, עובדת כמפיקה. יצאה מהארון בגיל 22, הוריה וסביבתה קיבלו זאת בהבנה.

צילה- בת 25, חילונית מבית מסורתי, ממרכז הארץ, בשנים האחרונות לומדת וגרה בדרום הארץ. יצאה מהארון בפני הוריה לפני שנה ומתארת זאת כחוויה לא פשוטה, ובפני הסביבה בסביבות גיל 14. חוותה במהלך חייה קשיים חברתיים רבים הקשורים בין השאר לנטייתה המינית.

יס- בת 24, דתיה לשעבר, מדרום הארץ, סטודנטית לתואר ראשון, יצאה מהארון בגיל 17 בפני המשפחה ומתארת זאת כחוויה מורכבת- על פני השטח ההורים מקבלים אותה, אך היא מרגישה כי למרות זאת הומוסקסואליות פסולה בעיניהם.

רונית- בת 24, דתיה לשעבר, מדרום הארץ, מוכרת בחנות בגדים. חיה מספר שנים בתל אביב. יצאה מהארון בפני סביבתה הקרובה אך שומרת זאת בסוד מהוריה "הפרימיטיביים" (לטענתה).

ממצאים ודיון

מניתוח הממצאים עלו שני מוטיבים מרכזיים של זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות. האחד, **זכרון אירוע אישי מכונן**- המתאר את המפגש הראשוני של הנשים עם דמות לסבית תוך צפייה בטלוויזיה, ובו נבחן דרך הקריטריונים של פילמר את אופי הזכרון ומשמעותו (Pillemer, 1998; In Staiger, 2005). השני, **יעסוק בזכרון הקולקטיבי של הרצח בבר נוער** שנמצא משמעותי עבור כל הנשים. דיון בזכרונות הרצח בבר נוער מאפשרים לשלב בין תפיסות שונות במחקרי זכרון ובמחקרי תקשורת לזכרון קולקטיבי. חלקו הראשון יבחן את הזיכרון האישי בהקשר לאירוע, החלק השני יתמקד בזכרונות קולקטיביים כמבנים תחושת שייכות לקהילה ולבסוף נבחן מדוע דווקא אירוע זה נמצא משמעותי עבור הנשים בהקשר ישראלי ובינלאומי.

זכרון אירוע אישי מכונן: השוק הגדול- "קשה לך להבין מה את כשלא ראית את זה בחיים"⁴

גיל: "אני זוכרת דווקא ממש לפני שגיליתי שאני לסבית שיצא לי לראות את "גו פיש". זה סרט לסבי קאלט [...] ויצא לי לראות אותו במקרה. הייתי בת 14 [...] אחרי שנגמרים השידורים יש הצגה שנייה, וזה היה באמת כאילו לפני השינה [...] זה היה המפגש הראשון שלי עם לסביות בטלוויזיה ועם לסביות בכלל כי לא דיברו על זה⁶. זה באמת אני חושבת היתה הבעיה הכי גדולה שלי אז כשגיליתי על עצמי, זה היה השוק הגדול כי לא דיברו, לא ראיתי ולא שמעתי בחיים וזה... כאילו קשה לך להבין מה את כשלא ראית את זה אף פעם [...] ואני זוכרת שזה היה הדבר הראשון וזה כאילו היה וואו! וואו חיובי גם".

זכרון אירוע מכונן (anchoring event memory) הוא סוג זכרון אירוע אישי משמעותי המהווה דריסת רגל ראשונית אשר פותחת דלת לגיבוש מערכת אמונות ותפישות בנוגע לעצמי ולעולם. לאמצעי התקשורת בכלל ולטלוויזיה בפרט ניכרת חשיבות גדולה ביצירת אירועים אלו. הפרק מנתח את הזכרונות של צילה, גיל ורתם מהמפגש הראשוני בחייהן עם דמות לסבית, שהתרחש אצל שלושתן תוך צפייה בטלוויזיה. פרק זה יתמקד ביישום חמשת הקריטריונים שתבע פילמר (Pillemer, 1998; In Staiger, 2005) בדגש על אפיון הטקסט התקשורתי ומקומו בעיצוב הזכרון.

⁴ראיון עם גיל

⁵... מסמן פאזזה בדיבור; [...] מסמן השמטה.

⁶ההדגשות שלי (ד.ד.).

א. זכרון מפורט של אירוע ספציפי שהתרחש בזמן ומקום מסוימים - הנשים נזכרות באירוע לפרטיו, האירוע עצמו הוא תיאור של מפגש ראשוני שלהן עם דמות לסבית על גבי מסך הטלוויזיה. שלושתן חוו אותו בבית בסביבות גיל 10-14. בנוסף לסיפורה של גיל המתואר לעיל, הזכרון של צילה מתייחס לראיון עם "לסבית עם קרחת"⁷ בתכנית אירוח לילית של דנה מודן, "יחסים מסוכנים"⁸, והזכרון של רתם מתייחס למפגש הראשון שלה עם הזמרת ענבל פרלמוטר ז"ל בתכנית אירוח בפריים טיים. לפי אילו (1998) תכניות אירוח שופכות אור על המרחב הפרטי וחושפות בשיח הציבורי נרטיבים שהיוו טאבו בעבר כמו הומוסקסואליות. התכניות מציגות מוסר כסובייקטיבי, ובכך מאפשרות לצופה לגבש את הזהות שלו מתוך בחירה בין מספר זהויות וסוגי מוסר. המפגש עם דמות לסבית שבעבר לא ראו על המסך, הרחיב את הזהויות הנשיות שהיו מוכרות להן עד אותו הרגע. כך מתארת רתם את המפגש:

"אני לא זוכרת אם זה היה גבי גזית או דן שילון, ואם השיר היה 'קסם על ים כנרת'⁹ או 'המכשפות' [...] לא ידעתי מה זה הדבר הזה, אבל פשוט האנרגיה הזאת... וזה היה שונה כל כך מכל אישה שנתקלתי בה לפני. היא הייתה מיינד בלווינג, פשוט שונה!"

עולה השאלה האם על אף המצאות פרטים מעומעמים בזכרונה של רתם ניתן להגדיר החוויה כזכרון אישי משמעותי. חוקרים אשר ביקרו את הקריטריונים של פילמר טענו כי לא החזרה על פרטי האירוע משמעותית, אלא החזרה על המשמעות האישית של האירוע על הפרט (Staiger, 2005). מכאן שהמשמעות האישית עבור רתם לא היתה עצם הצפיה בתכנית אירוח או התוכן של השירים אלא עצם המפגש עם דמותה הצבעונית של ענבל.

ב. הזכרות באירוע מעלה פרטים של נסיבות אישיות בזמן ההתרחשות - נוכחות ועיסוק במיניות נשית במרחב הציבורי נתפסת כחריגה מהסדר החברתי ההגמוני. בשל העדר שיח לסבי נוצרת בקרב בני נוער הומוסביים התחושה שאין להם עם מי לדבר על שונותם ולהבין שהם לא לבד (גל, 2011). עוד בכיתה ב' צילה החליטה לעשות קרחת ואימצה תפקיד מגדרי גברי. סביבתה הגיבה לכך בלעג ובמשך שנים ארוכות בילדות ובגיל ההתבגרות לא היו לה חברים כלל והיא היתה בודדה מאד. צילה מתארת את ההתרגשות לגלות קיום לסבי כך: "אני הייתי בשוק! כאילו אני... הייתי בהלם, לא ידעתי בכלל שיש עוד אנשים כאלה ז'תומרת לא... לא נחשפתי לזה [...] אני זוכרת שרציתי להתקשר כאילו למערכת בטלוויזיה וליצור קשר עם הבחורה ש... שיהיה לי עם מי לדבר". ניתן לשער כי זכירת האירוע כמכונן קשור בהבנה המנחמת שיש עוד אנשים שחווים את מה שהיא מרגישה ושהיא לא לבד בעולם. גם גרוס (Gross, 1998) מתאר דוגמא לרצון אקטיבי יותר להתקשרות- יצוג של הומו באופרת הסבון "כל ילדיי" בשנות ה-90 היתה

⁷ ראיון עם צילה

⁸ תכנית אירוח לילית, שודרה בשנת 1999

⁹ גירסא מחודשת רוקיסטית וחושנית לשירה של נעמי שמר

משמעותית עבור רבים שחשו צורך עז לכתוב אלפי מכתבי הזדהות והערכה לשחקן. עצם המפגש חשוב כשלעצמו, עדיין מתואר כלא שגרתי, ומשמר את תפיסת המיעוט כשולי וחריג.

בהמשך הראיון ציינו הנשים זכרונות אירוע אישיים נוספים של מפגש עם לסביות ושאר הקהילה הלהט"בית, אך הן לא היו "בשוק" כמו בפעם הראשונה, בין השאר, כיוון שנסיונות המפגש השתנו, והחיפוש אחר הדמויות היה מכוון ומודע יותר. חוקרים מציינים שנקודות מפגש בין הפרט לסרט או לדמות מסויימת בתקשורת עשויים להוות זכרון משמעותי עבור אחד, וחסרי משמעות עבור אחר בין השאר בשל הבדלים בינאישיים כמו מין, מוצא ומגדר. לא ניתן לחזות מתי רגעים מסוג זה יגיעו ומה הם יהיו, אך ניתן לשער כי הפרט החווה אותם נמצא בשלב בחייו בו הוא מחפש סימן באופן אקטיבי (Staiger, 2005). כך גם מרואיינים הומואים במחקרו של קמה (2002) לא זכרו ייצוגי הומואים בתקשורת עד שהגיעו לשלב בו החלו לגבש את זהותם המינית.

המפגשים הבאים של צילה עם לסביות נוצרו בזכות רשת האינטרנט מספר שנים לאחר מכן. הם היו משמעותיים והמחשב תפס חלק גדול בחייה, אך הם לא היו מכוננים באותה המידה, בין השאר, כיוון שהנסיבות האישיות שהוזכרו לעיל כבר השתנו עקב המפגש המכוון ונוצרה הבנה שיש צורות חיים אחרות. כך מתארת זאת גיל:

"בנאדם יודע מה הוא מרגיש ואם אני מרגישה את זה אז כנראה שיש משהו, וגם אני בעצמי עברתי איזשהו תהליך שבהתחלה חשבתי שזה רק אורנה ואז חשבתי שאני דו מינית ודי מהר התברר לי שאני בטוחה לגבי נשים אבל לגבי גברים אני עוד צריכה לברר. זה היה כבר תהליך של לברר מה אני מרגישה לגבי גברים לא מה אני מרגישה כלפי נשים... כי מגדלים אותנו בתור סטרייטיות, גדלתי בתור סטרייטית כי לא היתה שום אלטרנטיבה אחרת".

אי לכך שהקיום הלסבי הוא כה נדיר במרחב התקשורתי (Reed, 2009), יתכן כי ייצוג לסבי בפרט וייצוג מיעוטים בכלל, לכשיופיעו בתקשורת, יהוו זכרון אירוע משמעותי ואף מכוון עבור בני נוער וילדים שלא חשים הזדהות עם המודל ההטרוסקסואלי לפיו מחנכים אותנו מלידה.

ג. הזכרות בחושים שונים (ראייה, שמיעה...) מהאירוע תורמים לתחושה שהזכרון חי ונושם - פעולת הצפייה האקראית בטלוויזיה היא מאפיין שהופיע אצל שלוש הנשים. כך מתארת צילה את הזכרון הויזואלי מתכניתה של דנה מודן: "פעם אחת היא ארחה שם בחורה לסבית עם קרחת וזה [...] אני רק זוכרת את ה... ממש את המסגרת של הטלוויזיה עם התמונה הזאת". הזכרון הויזואלי מבטא בנוסף לתוכן הנצפה גם את המדיום עצמו. ניתן למצוא זאת גם בזכרונה של גיל: "הייתי מוכנה על השלט למקרה שההורים שלי יכנסו לחדר או משהו כזה ואני אכבה את הטלוויזיה שהם לא יראו שאני רואה את

זה". לפי פוסטמן (1986) הטלוויזיה מהווה דמות מרכזית בתהליך החיברות של הילד. היא מבטלת את הקו המפריד בין ילדות לבגרות, בין השאר בכך שאין היא מפרידה בין קהלים ואינה מבחינה בין בוגר לילד. אמצעי התקשורת הפקירו מההורים את השליטה והסמכות כבעלי הידע העיקריים, וכך הילד נחשף דרך הטלוויזיה לתכנים שאינם מותאמים עבורו, ומאבד את תמימותו.

זאת ועוד, לפי סילברסטון (2003) הטלוויזיה מקנה לאדם בטחון קיומי ומתווכת בינו לבין העולם דרך הצפייה מבלי לחוות אירועים המתרחשים במציאות בעולמנו כחוויה ישירה "על בשרם". הצופה בטלוויזיה נותן אמון מרחוק במה שמוצג בטלוויזיה, והיא נוכחת כדמות אינפורמטיבית מלווה במהלך החיים. ניתן לדמות את הזכרון החי של גיל מהצפייה כשיחה אינטימית בין שתי דמויות כאשר נכנסת דמות שלישית יעמידו פנים שדבר לא קרה (כיבוי הטלוויזיה). נראה כי למרות שהנשים לא חוו על בשרן מפגש פנים אל פנים עם לסבית, הטלוויזיה כדמות וכסוכן מידע באירוע צרובה גם היא בזכרון החי של המפגש.

ד. פרטים ותחושות של הזכרון מתייחסים לרגעים של חוויה יוצאת דופן. כמובן שלא כל הזכרונות האישיים המשמעותיים הם כה יוצאי דופן, אך סטייג'ר (Staiger, 2005) טוענת כי לעתים קרובות אנו בוחרים בזכרונות מסוג זה כחלק חשוב בסיפור חיינו. מלבד העובדה שבחירת המילים בסיפור כללה ביטויים כמו: "שוק גדול", "הלם" "מדהים" ו"וואו" המבטאים חוויה יוצאת דופן, עולה השאלה מדוע אם בהמשך חייהן נחשפו למגוון דמויות לסביות רגע זה נשאר כה משמעותי בזכרון עד היום?

במבט לאחור שלוש הנשים מציגות קווי דמיון ביניהן לבין הדמות הספציפית שראו לפני שנים על המרקע. כך מתארת זאת רתם:

"אנחנו פשוט סוג של דומות, לא יודעת אם לקחתי או לא לקחתי אבל אנחנו מהסוג הזה של אישה שיש לה מה לומר ובמי לבעוט וגם לבעוט בעצמה ולהיות אאוט סיידר. אז כן יש בי את הכל [...]. אני חושבת שהקטע הזה של חוסר בושה ולעשות מה שבא לך, קיבלתי את הדברים האלה ממנה". צורן (1993) בוחנת התבוננות מחודשת בטקסט מהילדות כטקסט מלווה אשר מסייע בתהליך הגדילה במעבר מילדות לבגרות, ומשקף את עלילת ההתבגרות של הקורא, תוך שמירת קשר חי ואותנטי עם הטקסט (בעוד התמות אליהן מתייחס הקורא כמשמעותיות בטקסט עשויות להשתנות עם השנים) ועם שני ממדי האישיות הנחווים דרכו, של הילד ושל הבוגר. כך לדוגמא מתארת גיל הדיינות בין נקודות הראות השונות:

גיל: "היא כאילו הטייפקאסט ה... לסבית המדהימה כמו שנגיד הייתי רוצה להיות והייתי רוצה להיות איתה [...] אז הם היו כאילו וואו, הן היו דמויות הרואיות. היום, הן לסביות, חלקן לסביות מכוערות... אבל יש שם דברים שהיום את רואה את זה כאילו היום הן לא, הן כבר לא... זה בדיוק

ההבדל, אז הייתי ילדה בת 14 שלא ראתה בחיים שלה דמות נורמלית, דמות מצליחה, מה זה מצליחה? חיה! אמיתית של לסבית... **והיום** כאילו אני דמות חיה ואמיתית של לסבית, זה לא וואו, כאילו אני אמורה להיות בגילך".

דנה: "ואת רואה קווים דומים בינה לבין מי שגדלת להיות?"

גיל: "כן, אני חושבת [...] **שזאת שאני** [כמוה]... **היא אופק!**... כולן שם בעצם פמיניסטיות וזה. אבל היא כאילו גם דוקטור למשהו ספרות או משהו כזה, אחת נראה לי עובדת במשהו אני לא זוכרת כבר במה, אבל הן עם מודעות פמיניסטית כולן. וכן!"

גיל מסיימת בימים אלו את התואר השני בלימודי מגדר, ומזהה עצמה מגיל צעיר כפמיניסטית. היא מנהלת דיאלוג בין אז והיום ואף מתארת את הדמות כאופק למי שרוצה היתה להיות בעתיד כילדה, וכמי שהיא בהווה. היום היא רואה עצמה כמודל מצליח ללסבית פמיניסטית חיה ונושמת ששרדה את גיל ההתבגרות. כאמור, בני נוער מזדהים במיוחד עם דמויות בעלות מאפיינים מגדריים, תרבותיים, משפחתיים ומעמדיים כשלהם ומגדירים את עצמם דרכן (FisherKeller & McMillin, 2009) אך בשונה מהמחקר של פישרקלר ומקמילן, כאן לא מדובר בזכרון קיר מודעות (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011) של תכניות אהובות או הרגלי צפייה אלא במפגש ראשוני, מכונן ובלתי נשכח. ניכר כי הדמות איתה הזדהו לראשונה היוותה סוכן חיברות משמעותי בדרך הארוכה לעיצוב הזהות הבוגרת שלהן. העובדה שהוא מהדהד בזכרון עד היום מראה כמה הוא שונה מהתכנים שנצרכו עד ומאז אותו רגע מכונן.

ה. בעל הזכרון מאמין שהזכרון אכן מייצג את מה שקרה - ניתן לסייג ולומר שקיים קושי להסתמך על זכרון אישי שכן בחלוף השנים אנו מוסיפים ומשמיטים פרטים מהאירוע ולא ניתן להבחין באופן חד משמעי מה באמת היה (Staiger, 2005). במחקר זה, האירוע קשור במפגש עם טקסט תקשורתי ולא באינטראקציה חד פעמית ובלעדית בין אדם לסביבתו, המפגש עם הטקסט עצמו לא חייב להסתכם אך ורק ברגע המכונן, והזכרון עשוי לעוות את המציאות כפי שהיתה באותו רגע ספציפי.

דוגמא לכך ניתן לראות בהבדל בין כמות הפרטים שמסרה צילה, שהמפגש אמנם נעשה דרך התקשורת אך היה חד פעמי והיא לא נתקלה באותה לסבית אנונימית עם קרחת שוב, לעומת גיל ורותם שצרכו במכוון את הטקסט פעמים נוספות, מה שיכול היה להשפיע על האופן בו זכרו אותו. כך מתארת רתם את התוכן של המפגש:

"היה בזה משהו אפל שדיבר על נשים, על איזו חוויה כזאת... 'בואנה נשים בתולות'¹⁰ וואט דה

פאק, למה שאישה תשיר על זה. זה היה מדהים זה היה כל כך וואו".

¹⁰ שורה מתוך השיר "המכשפות": "בואנה נשים בתולות, ותהזו איתי חלום אמיתי..."

בתאור האירוע לא היתה בטוחה מה היה השיר, אך ציטטה לדוגמא קטע מאחד מהם כחלק מהאירוע. את הרגע הספציפי מתכנית האירוח לא ראתה שוב. אמנם אין לדעת בוודאות עד כמה הבינה את המשמעות הזו בצפייה הראשונית, יתכן מאד שניכסה לזכרון ידע שרכשה בחשיפה חוזרת לשירים הפופולאריים של להקת המכשפות בכיכובה של ענבל פרלמוטר כחלק מהסיטואציה ההיא. רתם מתארת את המפגש עם האמנית כמכונן, ומתוקף כך, זכרונה עשוי להיות מושפע מהביוגרפיה האישית והמוזיקלית של פרלמוטר שהפכה מפורסמת בהמשך ואף זכורה כדמות מיתולוגית שהחייתה את הרוק הנשי הישראלי באותן שנים.

גיל, לעומת זאת, נחשפה לסרט קולנוע בטלוויזיה, הרגע המכונן לא יחזור, אך הטקסט התקשורתי הספציפי זמין בספריות הוידאו ובאינטרנט גם היום:

"זה לא סרט יציאה מהארון, זה סרט מאד בשל יחסית [...] כאילו לא סרט לבת 14 שבתהליך יציאה מהארון אלא סרט ללסבית שכבר יצאה ומבינה על מה מדובר [...] אני זוכרת שה'לא מושכת' גוזרת ציפורניים [...] אז זה היה פשוט מגעיל לא הבנתי למה היא גוזרת ציפורניים כאילו, והיא מדברת עם חברות שלה. וזה נראה לי הדבר הכי דוחה בעולם. היום אני מבינה את הערך המוסף של זה [...] שבדיעבד זה כאילו סצנה קלאסית ללסביות של גזירת ציפורניים לפני דייט שכאילו זה ברור שהולך להיות סקס".

השוני בעולם המושגים של גיל אז והיום, בא לידי ביטוי בעובדה שהמעבר הראשון היה קיצוני מלא לדעת כלום להחשפות לעולם תוכן בשל בו לא רק שהלסביות קיימות, הן אף מנהלות אורח חיים נורמטיבי. ניתן לשער שהזכרון של גיל אותנטי יותר בשל העובדה שהטקסט הניתן לשחזור בקלות יחסית הותיר המון סימני שאלה שהלכו והתבהרו עם השנים והזכירו לה כל פעם מחדש את הניגוד בין אז להיום. לסיכום, האירוע המכונן קשור בזכרון של צפייה בטלוויזיה. אמנם לא ניתן לנבא אלו רגעים יהיו משמעותיים עבור כל אדם, אך יתכן שהמחסור בייצוגים לסביים וחוסר הזדהות הנשים הלסביות בפרט ומיעוטים מהקהילה הלהטי"בית בכלל עם המודל ההגמוני ההטרוסקסואלי הם שהפכו את נקודת המפגש הראשונה למכוננת עבור הנשים, וניתן לשער כי מתן ייצוג של דמויות אלו בתקשורת, יהווה רגע מכונן עבור בני נוער בארון. האירוע המכונן לא חלף ונשכח, אלא ליווה את תהליך הסוציאליזציה של הלסביות בעיצוב זהותן עד כדי כך שהן מעידות בבגרותן על קווי דמיון ברורים בין הדמות מהטקסט לבין מי שגדלו להיות.

הזכרון הקולקטיבי של הרצח בבר נוער- בין מחקרי זכרונות למחקרי תקשורת

בתאריך 1.8.2009 בעת פעילות מפגש ב"בר נוער" בבית אגודת הלהט"ב בתל אביב נכנס אלמוני חמוש וטבח בנוכחים. שניים מתוכם נהרגו ועוד כעשרה נפצעו, חלקם בני נוער שטרם יצאו מהארון בפני משפחתם. הרוצח לא נתפס עד היום (ארליך, 19.08.2011).

רונית: "הייתי מוצפת דמעות כי זה קשור אליי באופן אישי. זה כואב, זה מראה את החוסר קבלה וזה מראה מה קורה לנו. זה כבר הופך להיות אישי, זה המלחמה של כל אחד בפני עצמו. וואלה ילדים מתו שמה כי המחבל לא ביצע פיגוע אקראי הוא ביצע פיגוע כנגד מה שקורה בקהילה. את מבינה?! וזה כן, זה אישי וזה כואב ואת מזדעזעת וישר מרימה טלפונים. ואז מגלה שזה בכלל ילדים, שהם רק חיפשו את הדרך שלהם ו... אלוהים ישמור. עצוב".

בפרק הקודם הודגם כיצד זכרונות אירוע משמעותיים מכוננים משתלבים בקריטריונים של פילמר (Pillemer, 1998; In Staiger, 2005). בשונה מסטייגר, בודרון וקליגלר-וילנצ'יק (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011) משייכים זכרון משמעותי לאירועי מדיה ולזכרון הקולקטיבי של הקבוצה. זכרון קולקטיבי הוא רשת דימויים מן העבר שקבוצות חברתיות בוחרות לזכור, לשחזר ולהנציח דרך פרקטיקות וסמלים שונים (Halbwaks; In Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011). בחקר התקשורת מתמקדים בהגדרה של האלבוקס לזכרון קולקטיבי כזכרון שמשותף לכלל החברה. בעוד שבחקר הזכרונות עושים הפרדה ובוחנים את האופן בו אירוע מסוים נחרט אצל הפרט, תוך בחינת עולם הערכים שלו וסביבתו. הזכרון הקולקטיבי לא מהווה בסוגה זו דרך סקירה של החברה בכלל, אלא בחינה כיצד אירוע קולקטיבי עוצב בזכרון הפרט (שם). דיון בזכרונות הרצח בבר נוער מאפשרים לבחון ולשלב בין תפיסות שונות במחקרי זכרון ובמחקרי תקשורת לזכרון קולקטיבי. חלקו הראשון יבחן הזיכרון האישי בהקשר לאירוע, החלק השני יתמקד בזכרונות קולקטיביים כמבנים תחושת שייכות לקהילה ולבסוף נבחן מדוע דווקא אירוע זה נמצא משמעותי עבור הנשים בהקשר ישראלי ובינלאומי.

זכרון הבר נוער: זכרון אישי- אירוע קולקטיבי

אירועי מדיה במחקרי זכרון הם זכרונות דרך התקשורת של אירועים בעלי חשיבות לאומית או בינלאומית. באירועים כאלו נוצרת תחושה שכל האומה צופה במתרחש. הפרט חרד לדבר מה שקורה מחוץ לביתו הפרטי וחש שיש לו השפעה גדולה על הקהילה. בפועל, כל אחד צופה ממקום אחר ובערוץ תקשורת אחר, אשר גם להם השפעה על אופן עיצוב הזכרון. לאירועים אלה תפקיד משמעותי ביצירת תחושת שייכות לקבוצה, המשכיות, לכידות ואחדות לאומית (כ"ץ ודיין, 1995; Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011). זאת ועוד, אירועי מדיה מבקשים מאיתנו למעשה לעקוב אחר המתרחש בטלוויזיה ומביאים בין

השאר גם לאינטראקציה של צפייה משפחתית או עם חברים של אירועים מסוימים (Bourdon & Kligler, 2011).

עבור הנשים ניכר כי מדובר באירוע מדיה, טלפונים לוודא שכולם בסדר, מעקב אחרי האירוע בטלוויזיה ובאמצעי תקשורת אחרים. יחד עם זאת, עבור אוכלוסייה הטרנסקסואלית, אירוע זה הוא חדשות, ולא בטוח כי יש בו ייחוד עבורם. כך, הנשים שחיו בבית ההורים באותה התקופה, נסערו מהאירוע, אך לא בהכרח יכלו לשתף את הסביבה בכך. הדיווחים על הרצח יצרו סיטואציה אצל שלוש מהנשים שאפשרה להן לבחון מחדש כיצד משתלב עולם הערכים שלהן כלסביות עם זה של סביבתן הקרובה. רונית וצילה עוד לא יצאו מהארון בתקופת הרצח, ותארו חוויות קשות של נסיון לשמוע את דעת ההורים על האירוע כגישוש ליציאה. צילה מספרת על נסיעה עם אביה:

"וואני זוכרת את הנסיעה ממש, אמרתי לו ניסיתי כזה להשחיל את זה ואמרתי לו כאילו 'מה, תחשוב על זה, הילדים שם כאילו פצועים וההורים שלהם לא באו לבקר אותם בכלל בבית חולים'. אז הוא אומר... אני רק זוכרת שהוא אמר 'מה את חושבת שזה קל להורים, פתאום לגלות דבר כזה?' כאילו ראיתי שעדיין יש את האנטי שאפילו בתוך מצב כזה הוא לא יכול למצוא את הקצת רחמים או אמפתיה לילדים קטנים שנפגעו עכשיו [...] זה מאד כאב לי. בדיוק כשהזכרתי את זה היו חדשות פשוט ואז הרגשתי שאני רוצה לפתוח את זה איתו כי היתה הצדקה. והבנתי מזה שזה לא!... אין טעם!... כאילו זה רק יעשה לי רע. ואחרי זה באמת לא ניסיתי לפתוח את זה איתו יותר עד לרגע של אותו יום שיצאתי מהארון ואז הוא כבר היה חייב להתמודד עם זה".

חוסר הקבלה של ההורים את הקהילה הלהטב"ית בכללה, היה ידוע לנשים עוד טרם האירוע. כיוון שלנושא אין נראות במרחב הציבורי מעטות הפעמים שהזדמן להן לשמוע מה הוריהן חושבים על הקהילה מבלי להחשף. ברצוני לבחון מקרה זה לפי המודל הדרמטולוגי (גופמן, 1980), לפיו המרחב החברתי משול לבמת תיאטרון בה הפעולות וההתנהלות של אנשים נמצאות במצב צפייה והערכה בלתי פוסקים. בחייה החברתיים צילה היא לסבית מוצהרת, אך מול ההורים היא מנהלת רושם אחר של סטרייטית. הרצח בבר נוער איפשר לה לבחון את האפשרות להוסיף לקדמת הבמה של המרחב הביתי את נטייתה המינית, כשחקן המציג סיפור על פלוני כשבעצם הדוגמא מדברת עליו. לתגובת האב היתה השפעה מכרעת על השארת נטייתה המינית מאחורי הקלעים במרחב הביתי ואכן היא דחתה זאת בעוד כמה שנים ולא העלתה כלל את הנושא בפני הוריה עד רגע היציאה מהארון.

כמו כן, גופמן טוען כי החשש הגדול של שחקנים הוא מטעויות או שיבושים בביצוע (שם). כך מתארת ים שיצאה מהארון שנה לפני הרצח, וסיפרה שהוריה לא אהבו את הרעיון אך הסכימו לקבל זאת,

זכרון אירוע אישי בו היא ואחותה הקטנה (בת 12 בערך) ראו את הדיווח ואביה נכנס ואמר להן להעביר ערוץ או לכבות את הטלוויזיה:

"זה נורא נורא איכזב אותי ונורא נורא עיצבן אותי לגבי אבא שלי [...] היה חדשות! למה שאחות שלי לא תראה חדשות? או למה שהיא לא תראה שירים בהומו? זתומרת זה שאבא שלי אמר לי תכבי את הטלוויזיה, מבחינתי הוא אמר לה- לכי גם את ותהרגי אנשים בבר נוער את לא צריכה לראות כמה מגניס את זה בחדשות [...] זה מכניס אותן לתחום של 'על זה לא מדברים, ככה לא מתנהגים, לא עושים דברים כאלה' הוא לא.. מבחינתו זה לא כמו דיווח של... כשמישהו רוצח קשישה זקנה וידווחו על זה הוא לא יכבה לך את הטלוויזיה."

הדרישה מים להעביר ערוץ חשפה פנים אחרות מאלו שאביה הציג בנוכחותה מאז שיצאה מהארון. האמירה כביכול חסרת המשמעות של האב הביאה את אחורי הקלעים שלו לקדמת הבמה שלא במתכוון והפנתה כלפיו כעס שנמשך עד היום.

עולה השאלה מדוע מכלל מאורעות הרצח בבר נוער זכרו ובחרו הנשים לספר על האינטראקציה פנים אל פנים עם ההורים כמשמעותית? במקרה זה, לא ניתן לנתק את הזכרונות האישיים מהדיווחים בתקשורת. לאחר הרצח פורסמו בחדשות תמונות מהאירוע וחלק מהנפגעים ומהנוכחים במקום נפגעו לא רק מהטראומה של האירוע אלא גם מההוצאה הפומבית מהארון ומההתמודדות עם הורים שגילו את נטיית ילדיהם ללא כל הכנה מראש (מעבר מאחורי הקלעים לקדמת הבמה).

רונית: "אם קורה דבר כזה אז כולם יודעים מן הסתם כי נפגעת ואתה בבית חולים, ואתה לא יכול להסתיר את זה או לשמור את זה לעצמך [...] חשבתי מה היה קורה אם אני הייתי שם ואם ההורים שלי היו יכולים לעמוד בדבר כזה שאני נמצאת... את יודעת מלא אנשים שמה היו בלי תמיכה של ההורים אחר כך, ובאמת נשאר לבד בבית חולים וההורים אמרו דברים כמו: 'הלוואי ובאמת היית מת שם' או... דברים באמת נוראיים. חשבתי איך ההורים שלי היו מגיבים. הם בטח לא היו אומרים לי שום דבר מהדברים האלו אבל הם, כאילו איך הם היו מתמודדים עם זה שאני פצועה בהקשר הזה. ומה השכנים יגידו שהם יבואו לבקר אותי ולהביא לי שוקולד בבית חולים- שנפצתי במקום של הומואים- מגיע לי!"

רגשות ההזדהות העמוקים שחשו כל הנשים כלפי קורבנות האירוע נזכרו כחוויה חזקה בראשן במיוחד אצל אלה שתארו קשיים בקבלה של ההורים ורואות עצמן במצב דומה לזה של הקורבנות שהוריהם לא קיבלו אותם. מזכרונות הרצח בבר נוער ניתן להבחין במוטיב חוזר בו הנרטיב של יחסים בין ההורים לקורבנות בקדמת הבמה שהוצג בתקשורת נמצא גם בזכרונות האירוע האישיים של הנשים לאותו

האירוע. יש לציין, כי ניתן למצוא קו דמיון נרטיבי זה גם בזכרונות המכוננים של הנשים, אשר ראו את עצמן בטקסט המכונן.

זכרון קולקטיבי של הקהילה - אני או אנחנו?

עקב ההכחדה הסמלית של הקהילה הלהט"בית לאורך ההיסטוריה, נודעת כיום חשיבות להשמעת קולם, ולתיעוד היסטורי של ההווה למען יצירת העתיד. קהילה זו מתייחדת בכך שלמרבית חבריה אין צאצאים; יחד עם זאת, לקהילה מצטרפים חברים חדשים בכל עת. עד 'עידן הנוכחות' לקהילה לא היו "אבות" מוכרים בישראל. אי לכך, היום הם מנסים לשמר את קיומם ופעילויותיהם למען הדורות הבאים. וכך, אמצעי התקשורת הקהילתיים מכוננים זיכרון קולקטיבי, מורשת, ותחושה של עבר משותף (קמה, 1998; קמה, 2002). במהלך הראיונות חלק מהנשים תארו קושי לשייך עצמן לקהילה תוך הפרדה ברורה בין מה שקורה שם בתל אביב לבין חייהן הפרטיים:

ים: "נראה לי שזה בגלל תל אביב שכאילו המיינסטרים הלסבי מאד שולט ויותר בקטע של שואו מאשר דברים אמיתיים. **הן לא... הן עסוקות בלהיות לסביות כי יש איזה לסביון עליון שכולן צריכות להראות בצורה מסוימת ולהתנהג בצורה מסוימת ולהיות זיינות, כאילו גברים עם ציצי**".
הזכרון הקולקטיבי בא לידי ביטוי בשפה של "אנחנו" (גוף יחיד רבים) והרחבת הראייה של האני לא רק כאינדיבידואל אלא כחלק מקבוצה (בן עמוס ובית אל, 1999; נייגר, מאירס וזנדברג, 2006; Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011). היה זה מפתיע לגלות כי רוב הנשים דיברו בלשון יחיד רבים פעמים ספורות בלבד אם בכלל, וגם אז מיד הובילו זאת לדיון בהן כפרט. רונית עקבה באדיקות אחר הדיווחים על הצוערת פביולה בודהדנה אשר נספתה באסון הכרמל, ובת זוגה נאבקה במדינה להכיר בה כאלמנתה ובאחד הילדים שהן גידלו במשותף (שאינו בנה הביולוגי) כבן שכול (ולמר, 28.12.2010):

"עדיין לא מקבלים **אותנו**, עדיין **אנחנו** צועדים כל שנה, **אנחנו** לא צועדים כי **אנחנו** רוצים לעשות קרנבל ומסיבות, זה חלק יפה אני גם נהנית מהשואו אבל וואלה **אנחנו** צועדים כי עדיין אין לנו זכויות, אבל לזה אף אחד לא מתייחס. כי **אני** רוצה להיות מוכרת בתור... **אני** רוצה שיכירו בזכויות **שלי**, ושכשיהיו **לי** ילדים אז יכירו את זוגתי בתור אמא שלהן גם".

עולה השאלה מדוע הנשים יוצרות הפרדה בין לבין הקהילה? מלבד הטיעון של קמה (1998) על חוסר המשכיות דורית של הקהילה, ניתן לשער כי היחס האמביוולנטי ואי תחושת השייכות כלפי הקהילה מצויים בין השאר גם בתפישתן את אופן הייצוג התקשורתי כמוחצן. בדומה ללסביות במחקר זה, קמה (2002) מתאר מצב זהה של עימות עצמי, התנכרות ורתיעה מפני הדימוי הנתפס של סמלים וייצוגים בעולם ההומולסבי לאור ההכרות איתו אצל הומואים ישראלים. הנשים לא רואות עצמן כחלק מהצד הקיצוני שמוצג בהן בתקשורת, ועל כן חשות צורך ליצור הפרדה:

צילה: "ואני זוכרת שפעם ראינו בטלוויזיה את מצעד הגאווה. עכשיו במצעד, התקשורת תמיד יש לה נטייה להציג את המצעד בתור משהו מאד פרובוקטיבי. שזה כל כך שונה מהמציאות. אני נורא נגד המצעדים האלה שהולכים ורוקדים עם תחתונים על המשאיות... זה קצת מוציא לנו שם רע, לפי דעתי. זה ממש לא ככה".

לעומת זאת, רונית מפרשת בציטוט הקודם את המצעדים כקריאה לשוויון זכויות לקהילה, אך מעידה שזה לא המסר שעובר כי "לזה אף אחד לא מתיחס". חשוב לציין שבשונה משאר הנשים שדיברו לרוב בלשון יחיד וראו עצמן כנפרדות מהקהילה, רונית דיברה בלשון יחיד רבים לכל אורך הראיון והיא גם היחידה שמרוצה מייצוג הקהילה בתקשורת:

"את מבינה, כל עוד זה מופיע בתקשורת, את חלק [...] התקשורת גם אם היא מוציאה דברים לא במובן טוב, עדיין היא מוציאה אותם. ועצם ההוצאה שלנו פותחת מקום ליש את זה וזה בסדר כל עוד אתה שם אתה קיים [...] התקשורת עושה איתנו היום טוב. היום את תראי בכל סרט הומו או לסבית, זה חלק מהמיינסטרים, חייב. זה כמו שפעם היו מראים שחור בכל סרט כדי לשבור את האפליה. בדיוק אותו דבר. פתאום עכשיו את גם רואה ראיונות של שחקנים ואת רואה איך אמיר יצא מהארון, אמיר פיי גוטמן, וזה עולם..."

רועה (1994) טוען שלאופי הריטואלי של התקשורת חשיבות חברתית מכרעת. פעולת הפרשנות והמשמעות של קהילה לטקסטים תקשורתיים מהווים גורם חשוב ביצירת גיבוש ה"אנחנו". צילה אמנם הולכת למצעדים אך מפרידה עצמה מההתרחשות באופן ברור. לרונית מפריע שלא מתמקדים במסר, אך עצם הייצוג ההולך וגדל מגביר את הנראות של הקהילה ומספק אותה. לאור הטענה כי התקשורת היא גורם דומיננטי בכינון, עיצוב ושימור קהילה (אנדרסון, 1999), ניתן אולי להסביר את תחושת השייכות של רונית לעומת האחרות. יתכן שמי שמפרשת את הייצוג בתקשורת כשלילי תרתע מלהציג עצמה כחלק ממנה. כך מסבירה זאת מיטל: "תמיד הרגשתי לא חלק ממנה וכן חלק ממנה. כי בהקשר הקהילתי כל הפסטיבלים וההו הא הלסביים נראה לי מאד מאיים. אבל כן הרגשתי חלק מהדברים שהם פחות בוטים". מכאן, עולה שאופן הפרשנות של ייצוג הקהילה בתקשורת עשוי להתקשר לתחושת השייכות של הפרט לקהילה. לדוגמה, הנשים שלא מדברות על עצמן כחלק מהקהילה, נרתעות מאופי סיקור הקהילה בתקשורת. כך או כך, המחסור ב"אנחנו" בזכרונות הקולקטיביים של הנשים מאירועים בקהילה שריר וקיים במחקר זה, על כן נרחיב דיון זה נקודתית בזכרון הרצח בבר נוער שנמצא כמשמעותי ביותר עבור כל שש הנשים. מה יש באירוע זה שנחרט כיוצא דופן לעומת אירועים אחרים?

בין זהות קהילתית לזהות ישראלית- מה נחרט בזכרון?

הזכרון הקולקטיבי של ישראלים מוצף בנרטיבים על השואה, על ההיסטוריה היהודית, הציונית, הישראלית, הצבאית וכו', כל אלה מתכתבים האחד עם השני ומחזקים את האידיאולוגיה השלטת (נייגר, מאירס וזנדברג, 2006). בשואה היו היהודים מיעוט נרדף, מדינת ישראל מוקפת אויבים, והטרור אורב בכל פינה. החברה הישראלית מושפעת מאד מחרדה, ממלחמות ומטרור שמשותפות כביכול לכלל האזרחים, אנו מציינים אותם בימי זכרון ואבל, אנדרטאות, טקסים ועצרות (עצרת לזכרו של רבין, יום הזכרון לשואה ועוד). לתקשורת תפקיד משמעותי בהבניית הזכרון הקולקטיבי בעצם סיקור אירועים אלו מדי שנה. החזרתיות ושינון הערכים האידיאליים יוצרים את הנצחת הזכרון בהיסטוריה (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011).

מנגד, ההיסטוריה של הקהילה הלהט"בית בישראל ובעולם מסופרת רק בעשורים האחרונים. כיוון שהנטייה המינית לא עוברת מדור לדור ולא מדובר במדינה עם מערכת סמלים ומוסדות משלה, אלא בקהילה המאגדת מספר מיעוטים שמלבד דגל גאה אין לה הנהגה ממשית ואחידה (קמה, 1998; שישה צבעים, 2011), ניכר מחסור בנרטיבים ובפרקטיקות שיבנו את הזכרון הקולקטיבי באופן אחיד ומאורגן. יתכן שהרצח בבר נוער, שהתרחש בלב תל אביב, והעצרות שהנציחו את הסיפור חודש אחרי ומדי שנה מאז, הכילו נרטיב מוכר היטב מימי הזכרון הממלכתיים ומפיגועי הטרור הרבים שהיו בישראל, והכניסו את האירוע לתבנית מוכרת ומאורגנת:

גיל: "היה פיגוע, ואחרי זה היה את כל ה... כאילו הודיעו על זה בחדשות והרוצח נעלם ולא מצאו את הרוצח ולדעתי לא מצאו אותו עד היום לדעתי. אין דיבור עליו והיה כאילו **עצרת**, והיה הפגנה של מלא הומואים שיצאו מהבית באופן ספונטני והלכו להפגין בתל אביב [באותו היום]. וזה מה ששידרו בטלוויזיה בחדשות וגם דיברו על הפצועים וכל זה".

הנשים וגם התקשורת בדיווחיה התייחסו לאירוע כאל פיגוע: "וואלה ילדים מתו שמה כי המחבל לא ביצע פיגוע אקראי הוא ביצע פיגוע כנגד מה שקורה בקהילה".¹¹ על אף שמבחינת ההגדרה המילולית של המדינה הוא הוגדר כאירוע שנאה והנפגעים לא זכאים לפיצויים כמו נפגעי טרור (ארליך, 19.08.2011). בהגדרת הערך "רצח בבר נוער" בוויקיפדיה התקיים דיון ער בין העורכים על הטרימינולוגיה של האירוע ואם יש לקרוא לו רצח או פיגוע. כך נכתב בדף השיחה הסוער של הערך "הרצח בבר נוער":

"הבהרה מקדימה: הנושא רגיש מאוד, שכן מדובר ברצח מזוועע שקיפח חיי אדם חפים מפשע, והדברים גם קשורים למאבקה של קהילת הלהט"ב להכרה ולזכויות מלאות. עם זאת אני מבקש לדון לגופם של דברים ולנסות למזער את כמות האמוציות בדיון. בסך הכול כל הצדדים מסכימים

¹¹ ראיון עם רונית

שמדובר באירוע קשה וחמור ביותר, ושאלת ההגדרה המדויקת אינה צריכה להשפיע על הדברים" (ויקיפדיה, ללא תאריך, פסקה 1).

ההגדרות היבשות בצד וזכרון מעבר, המילים הן אמצעי ביטוי לא רק של הפרט אלא גם של החברה בה הוא חי. השיח והשפה בהן אנו משתמשים תלויים במקום מגורינו, בחוויותינו ובפרשנות שאנו מעניקים למילים מסוימות. השיח למעשה מעצב בצורה טוטאלית למדי את האפשרות שלנו לחשוב על הסביבה ועל עצמנו (וורף, 2004). כל הנשים בחרו להתייחס לאירוע כאל פיגוע ולא קראו לו רצח, טבח או אירוע שגאה. ניכר כי מושגים השאולים מזהותן הישראלית נכנסו לשיח בטבעיות כדבר מובן מאליה.

תכני הזכרון הקולקטיבי נעים בין אופן ההצגה בתקשורת לבין ההיסטוריה הכתובה. כ"ץ ודיין (1995) טוענים כי אופיים הדרמטי והאישי של אירועים בתקשורת הם שיוותרו בזיכרון בסופו של דבר. המילה פיגוע מוכרת היטב לישראלים לאור המציאות במדינת ישראל, והסכנה הבטחונית המהדהדת, יתכן שהשתלבה לא רק מבחינת השימוש במילה הספציפית אלא גם מבחינת השימוש בנרטיב המוכר של החברה הישראלית המוקפת אויבים ויש הרוצים להרע לה בכל מחיר. יתכן שהנרטיב הדומה והמוכר, שאף סוקר בחדשות הפופולריות בצורה נרחבת, ביסס את הזכרון הקולקטיבי ואיפשר לנשים להתחבר לנרטיב המוכר של אירועי מדיה בישראל. כך מתארת זאת רתם:

"קיבלתי הודעה שהיה פיגוע באיזה מועדון גיי, והיה כאילו 7 בערב, איזה מועדון גיי פתוח בכלל? וזה היה הזוי, אתה מסתובב בת"א ואתה אבוד אבוד לגמרי כאילו שהשמיים נופלים עליך, אין לזה שום הגדרה אחרת. הסתכלנו כל הלילה על דיווחים בטלוויזיה ואז אתה מרגיש שיש ייצוג אבל הוא נורא מוטעה!! הם דיברו על מועדון, וכאילו מה הקשר, הם עשו את זה כזה סליזי. כאילו זה ילדים! מפגש של ילדים בבית האגודה, ומה זה קשור?! לא יודעת, זה היה רגע משבר רציני..."

מספר שעות לאחר הרצח בבר נוער התאגדו חברי הקהילה בתל אביב. כל הנשים ציינו שהגיעו לעצרות. כך מתארת מיטל: "הייתי בכל ב-כ-ל העצרות הזדהות לאחר מכן כולן כולן- גם בכיכר רבין וגם זאת שם בגינה". ים מתארת כיצד נהגה לאחר שאביה אמר לה להעביר ערוץ כשדיווחו על האירוע: "זה נורא עצבן אותי ונסעתי לעצרת מרוב שזה עצבן אותי- בלי להגיד להם. הם לא היו... אז לא היה לי אוטו ולקחתי להם את האוטו בלי להגיד להם. והם לא היו נותנים לי אוטו למטרה כזאת". תחושת הלכידות וההמשכיות שים מתארת בולטת לאור אמירתה הקודמת כי היא תמיד הרגישה חלק ולא חלק מהקהילה בגלל הפרובוקטיביות שמוצגת באירועים כמו מצעד הגאווה בתל אביב, שמספר נשים וים ביניהן, ציינו שאינם משקפים את תפיסת העולם שלהן. מה דווקא ברצח בבר נוער הניע אותן לפעולות הזדהות אקטיביות כמו ללכת לעצרת?

הרצח בבר נוער, שתפס בני נוער המתמודדים עם שאלת הזהות שלהם, ומשקף חווייה המוכרת להן היטב מתהליך כינון הזהות שלהן, עורר את תחושת השייכות שלהן לקהילה. תחושת החרדה מהמתרחש לא רק שגרמה להן לעקוב אחרי הדיווחים, אלא אף הניעה אותן לפעולה חוזרת של הליכה לעצרות הזדהות. ניתן לשער כי הרצח בבר נוער והנצחתו איפשרו לקהילה לבנות נרטיב לוקאלי הקרוב לליבן ולמציאות חייהן בשונה ממצעדי הגאווה השנויים במחלוקת באופיים הצבעוני ומהווים סמל בינלאומי של הקהילה ברחבי הגלובוס.

כמו כן, הרצח בבר נוער והעצרות שנלוו לו מזכירים במידה רבה את מהומות סטנוול משנת 1969 בהן קמה מחאה כנגד שוטרים שנהגו דרך קבע באלומות כלפי הומואים, טרנסג'נדרים וחברי קהילה נוספים. במהומות היו מעורבים אלפים, ובהמשך דאגו אקטיביסטים מהקהילה להנציח את זכרון האירוע ביום עצרת לאומית ולאחר מכן בינלאומית שהפכה עם השנים למצעד הגאווה המצויין ברחבי העולם. עצרת זיכרון שנתית היא למעשה סמל שמעבה את הזכרון הקולקטיבי ויוצר המשכיות מעצם הצורך לציין מידי שנה. ארמסטרונג וקרייג' (Armstrong & Cragg, 2006), מצאו שמתוך מספר מהומות הקשורות לקהילה הקווירית שארעו בשנות ה-60 המאוחרות, מהומות סטנוול הן אלה שנחרטו בזכרון הקולקטיבי כבעלות ערך מוסף וברות הנצחה. מקרה הבוחן האמריקאי, יכול לסייע לבחון את המקרה הישראלי.

מלבד מהומות סטנוול בניו יורק ארעו מהומות גם בסאן פרנסיסקו ובלוס אנג'לס באותן שנים. תל אביב היא המרכז בו "הכל מתרחש", ומצעד הגאווה בעיר הוא הראשי והגדול ביותר בין אירועים נוספים ברחבי הארץ. אם נבחן לדוגמא את הרצח בבר נוער לעומת אירוע הדקירה במצעד הגאווה בירושלים ב-2005 שנערך תחת אבטחה כבדה, בו מלבד הפגנות נגד, ייזוי אבנים וזריקת בקבוק תבערה לעברם, אדם דתי פרץ למצעד ודקר 3 צועדים (מצעד הגאווה בירושלים, ללא תאריך). הרי שמדובר באירוע שאף אחת מהמרואינות לא ציינה בשום הקשר של הראיון מלבד רונית שדיברה על הבעייתיות של המצעד בירושלים ולא סיפרה כלל על הדקירה כחלק ממנו:

"היה בתקשורת שהיה מצעד בירושלים זה לא בסדר ופה ושם. אני לא עכשיו בעד או נגד כי בכל זאת זו התערבות דתית וכניסה למקומות שלא מתאים לי להיכנס בתור בנאדם, אני חושבת שכמה שירושלים זה מרכז הארץ תל אביב היא הרבה יותר... יש את הצורך עדיין לעשות את זה בירושלים ואני לא נכנסת לזה כי זה לא המקום שלי. לא אכפת לי שיצעדו בירושלים ומהמסיבה וזה, אכפת לי שיכירו אותי בתור...נו."

המצעד בירושלים שנוי במחלוקת ומלווה בהפגנות נגד של דתיים ונערך תחת אבטחה כבדה לעומת מצעד הגאווה בתל אביב בו האווירה יותר חגיגית ופרובוקטיבית (שם). יש בו חזרתיות ושינון שכן

הוא נערך מדי שנה, יחד עם זאת, אין הוא נחרט בזכרון הקולקטיבי של הנשים כמשמעותי. כאמור, לא ניתן לחזות אילו אירועים יהפכו לזכרונות משמעותיים ואלו לא (Staiger, 2005), אך ניתן לשער.

ראשית, יתכן שכמו מהומות סטונוול שהתרחשו בלב ניו יורק שיש שיקראו לה הבירה התרבותית של אמריקה, כך גם תל אביב אינה הבירה הרישמית אך מרכזית מבחינת התרבות והקהילה. שנית, אם נבחן את הקריטריונים של פילמר לזכרון אירוע אישי לפיהם פרטים ותחושות של הזכרון מתייחסים לרגעים של חוויה יוצאת דופן (Pillemer, 1998; in Staiger, 2005), ניתן לשער כי אירוע הדקירה לא היה מפתיע, והיה ידוע עוד לפני המצעד שיהיה צורך באבטחה כבדה למשל.

בהתאם, מהומות דומות לסטונוול לא נכנסו לזכרון הקולקטיבי של הקהילה, בין השאר בשל מחסור בחזרתיות והנצחה של סיפור אחיד, שזוכה לכותרות משלו (Armstrong & Crage, 2006). ניתן לשער שאירוע הדקירה הינו חלק ממכלול תופעת המצעדים בירושלים המתרחשים באותו תאריך מדי שנה בלאו הכי, על כן לא זכה לבולטות יוצאת דופן. בשונה מהעצרות הנלוות לרצח בבר הנוער, באירוע הדקירה לא נוצרה חזרתיות ושינון מלכדים הנדרשים להבניית זכרון קולקטיבי. ניתן אמנם לטעון כי דיון זה עוסק באי-זכרון וסוטה משאלת המחקר. לדידה של החוקרת, ההשוואה הדיאכרונית בין מה שנזכר ונשכח מאפשר לבחון את הזכרון בהקשר רחב יותר, אשר מעצים את חשיבותו לעומת אירועים אחרים.

לסיכום, 6 הנשים תארו את הרצח בבר נוער כזכרון אירוע משמעותי וקולקטיבי בו חשו הזדהות ושייכות לקהילה. נראה כי אחד האפיונים לזכרון קולקטיבי- מעבר מ"אני" ל"אנחנו" לא נוכח אצל רוב הנשים בדברן על הקהילה. זאת ועוד, לא ניתן לחזות אילו אירועים יזכרו כמשמעותיים, אך מהממצאים עולה התחושה כי הרצח הלא צפוי בבר נוער בשונה מאירועים אחרים כמו הדקירה במצעד הגאווה בירושלים או מצעדי הגאווה בתל אביב נחרט בזכרון כל הנשים כאירוע משמעותי להן ולקהילה.

סיכום

מחקר זה בחן בשיטת מחקר אכותנית- נרטיבית מהם המוטיבים המרכזיים של זכרונות אירוע משמעותיים של לסביות מהתקשורת הקשורים לגיבוש זהותן כלסביות? התשתית המחקרית שילבה בין שלושה עולמות תוכן: מחקרי תקשורת, המאפשרים מבט ביקורתי על התוכן המוצג ועל הפרשנות הניתנת לטקסט התקשורתי, מחקרי זיכרון המבדילים בין סוגי זכרונות אישיים וקולקטיביים ובוחנים באיזה אופן נחרט אירוע מסוים כמשמעותי וביבליותרפיה, המתמקדת בדיאלוג המתמשך שמנהל הפרט עם טקסטים בחייו.

כאמור, לסביות מודרות מהתקשורת הן כנשים, הן כבנות הקהילה הלהט"בית כמו גם כלסביות. אם בעבר נטו לחשוב כי גיבוש הזהות המינית הוא תהליך אחיד ולינארי, הרי שהיום כבר ברור שהוא דינאמי ותלוי ביחס הסביבה ונסיבות החיים של הפרט (מייק, 2011). זאת ועוד, בתהליך זה הלסבית משילה את הגדרתה "הטבעית" כהטרנסקסואלית, ומעצבת את זהותה בין השאר תוך ניהול דיאלוג עם הדימויים השונים להם היא נחשפת באמצעי התקשורת.

מחקרי התקשורת משתלבים עם מחקרי זכרונות בעיקר בבחינת זכרונות קולקטיביים של החברה תוך חיבור בין אירועי מדיה לזכרונות אירוע משמעותיים מהתקשורת (Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011). הקושי להסתמך על הזכרון האישי מבחינת חקר הזכרונות, מהווה יתרון מבחינת הביבליותרפיה המאפשרת לבחון את ההזכרות תוך שימת דגש על ההבדלים בין דמות הבוגר לילד, וכיצד הטקסט הספציפי ליווה אותו לאורך השנים.

הבדלים אלו נבחנו בפרק הראשון: זכרון אירוע משמעותי מכונן. נמצא כי לשלוש מהנשים יש זכרון חד מנקודת המפגש הראשונה שלהן עם דמות לסבית תוך צפייה בטלוויזיה. האירוע ליווה את תהליך הסוציאליזציה של הלסביות בעיצוב זהותן עד כדי שהן מעידות בבגרותן על קווי דמיון ברורים בין הדמות מהטקסט לבין מי שגדלו להיות. אמנם לא ניתן לנבא אלו רגעים יהיו משמעותיים עבור כל אדם, אך ניתן שהמחסור בייצוגים לסביים וחוסר הזדהות הנשים הלסביות בפרט ומיעוטים מהקהילה הלהט"בית בכלל עם המודל ההגמוני ההטרנסקסואלי המוצג בתקשורת הם שהפכו את נקודת המפגש הראשונה למכוננת עבור הנשים, וניתן לשער כי מתן ייצוג של דמויות אלו בתקשורת, יהווה רגע מכונן עבור בני נוער בארון.

הפרק השני התמקד בשלושה היבטים שונים של זכרון הרצח בבר נוער, אשר נחרט כאירוע משמעותי אצל כל המרואיינות. ראשית, בבחינת הזכרון האישי מהאירוע הקולקטיבי, אצל הנשים אשר הוריהן אינם מקבלים הומוסקסואליות ניכר דמיון בין זכירת הנרטיב שהוצג בתקשורת לפיו הורים התנכרו לילדיהם לאחר שהוצאו מהארון בתקשורת כיוון שנכחו באירוע לבין הזכרון האישי של

האינטראקציה עם ההורים שלהן באותה העת. הנשים שמו עצמן במצב דומה לזה של הקורבנות שהוריהם לא קיבלו אותם.

שנית, זכרון זה, נבחן לא רק בהקשר האישי. בבחינת הזכרון הקולקטיבי של הקהילה אשר עדיין לוקה בחסר (קמה, 1998) ניכר מחסור בנרטיבים ובפרקטיקות שיבנו את הזכרון הקולקטיבי באופן אחיד ומאורגן. כך, בלט בהעדרו שימוש בגוף יחיד רבים- "אנחנו" המבטא הרחבת הראייה של האני לא רק כאינדיבידואל אלא כחלק מקבוצה (בן-עמוס ובית-אל, 1999; נייגר, מאיירס וזנדברג, 2006; Bourdon & Kligler-Vilenchik, 2011). נראה כי אופן הפרשנות של ייצוג הקהילה בתקשורת עשוי להתקשר לתחושת השייכות של הפרט לקהילה. כך, הנשים לא מדברות על עצמן כחלק מהקהילה, ונרתעות מאופי הסיקור הסטריאוטיפי של הקהילה בתקשורת, בעוד רונית מרוצה מהייצוג ומדברת לכל אורך הראיון בשפה של "אנחנו". זאת ועוד, ניכר כי הרצח, המוגדר לפי הספר כאירוע שנאה, נכנס לתבנית נרטיבית מוכרת היטב לישראלים של פיגוע טרור, ואיפשר להן להתחבר לסיפור דומה ומוכר של היהודי הנרדף.

לבסוף, נעשה נסיון לברר מדוע אירוע זה נחרט כיוצא דופן לעומת אירועים אחרים כמו הדקירה במצעד הגאווה בירושלים, אשר לא הוזכרה כלל במהלך הראיונות. זאת, תוך נסיון ללמוד מהעבר בבחינת השוואה בין מהומות סטונוול לאירועים אחרים של הקהילה הלהט"בית בארצות הברית שפרחו מהזכרון הקולקטיבי בשל מחסור בחזרתיות והנצחה של סיפור אחיד, שזוכה לכותרות משלו (Armstrong & Crago, 2006). ניתן לשער שאירוע הדקירה הינו חלק ממכלול תופעת המצעדים בירושלים המתרחשים באותו תאריך מדי שנה בלאו הכי, על כן לא זכה לבולטות יוצאת דופן (Pillemer, 1998; in Staiger, 2005) ולא נוצרה חזרתיות ושינון מלכדים הנדרשים להבנתו כמשמעותי בזכרון הקולקטיבי. לעומת זאת, לאחר הרצח הגיעו חברי הקהילה לתל אביב ובהמשך נערכו עצרות חודש אחרי גם מידי שנה.

מחקר צנוע זה הוא ככל הנראה הראשון המתמקד בזכרונות אירוע משמעותיים מהתקשורת בכלל, ובזכרונות אירוע משמעותיים של בת המיעוט הלסבי מהתקשורת בפרט. מגבלת המחקר היא גודלו הקטן, אשר מצמצם את יכולת ההכללה. אף על פי כן, הממצאים שהובאו כאן עשויים ללמד על קיומו של זכרון מכוון מהתקשורת כמשמעותי בגיבוש הזהות כמו גם על הרצח בבר נוער כאירוע מלכד לקהילה בה הזכרון הקולקטיבי לוקה בחסר.

ממצאי המחקר הם רק טעימה על קצה המזלג בחוט המקשר בין חקר הזכרון והתקשורת, על מנת להגיע להבנה רחבה יש צורך במחקר נוסף. כך למשל, מחקר על דמיון נרטיבי- לאור הדמיון בין הדמויות הנצפות בזכרון המכוון לבין הנשים שהפכו להיות, כמו גם הדמיון בנרטיב של הטקסט התקשורתי מהרצח בבר נוער, לבין הזכרון האישי המסופר אצל חלק מהנשים. ניתן לשער כי ממצאי המחקר מאפיינים

מיעוטים מיניים נוספים, אך נסייג זאת בשוני בתהליך גיבוש הזהות של גברים ונשים, ובטעות מודלים קודמים לגיבוש זהות אשר התבססו על גברים, והוכללו על נשים מבלי לוודא תקפותם (מייק, 2011; מרציאנו, 2009; צלאת, 2006). מחקר זכרונות אירוע משמעותיים מהתקשורת של מיעוטים מיניים נוספים יאפשר לבחון התאמה בין ממצאי המחקר על אוכלוסיה רחבה יותר.

ביבליוגרפיה

- איזר, ו. (1975). אי מוגדרות ותגובתו של הקורא בספרות: למבנה המשיכה של הטקסט הספרותי. *הספרות*, 21, 1-15.
- אילוז, א. (1998). אותו תחום אפלולי של הפנים. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה. (197-216).
- אנדרסון ב. (1999). *קהילות מדומיינות*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- ארליך, ג. (19 אוגוסט, 2011). ב' זה בר נוער. *עכבר העיר*. נדלה ב-07.11.2011 מ: http://www.mouse.co.il/CM.articles_item,421,209,62809,.aspx
- באטר, גי. (2001 [1993]). *קוויר באופן ביקורתי*. תל אביב: רסלינג.
- בן עמוס, א. ובית אל, א. (1999). הנצחה וזהות לאומית: טקסי זיכרון בבתי ספר בישראל. בתוך: ע. בשארה (עורך), *בין האני לאנחנו: הבניית זהויות וזהות ישראלית* (151-129). ירושלים: מכון ואן ליר.
- ברונשטיין, צ. (2009). הראיון הקליני-ביבליותרפי. *מעגלי נפש*, 1, 20-26.
- ברמן, ע. (1987). פסיכואנליזה וספרות: בחיפוש אחר נקודות מפגש. *שיחות*, 1, 207-217.
- גופמן, א. (1980). *הצגת האני בחיי היום יום*. תל אביב: מודן.
- גיטלין, ט. (1995). אידיאולוגיה של 'זמן צפיית שיא': התהליך ההגמוני בבידור המשודר בטלוויזיה. בתוך: ד. כספי (עורך), *תקשורת המונים* (164-144). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- גל. נ. (2011). שימוש בכלי שיח תוך-אישי ובין-אישי בנרטיבים של כינון זהות מינית לסבית. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 33, 167-192.
- גרבר, נ. וגרוס ל. (1980). הפנים האלימים של הטלוויזיה ולקחייהם. בתוך: ד. למיש (עורכת), *לגדול עם הטלוויזיה* (145-133). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- הול, ס. (1993). הצפנה, פיענוח. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (401-390). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- וורף, ב. ל. (2004). *שפה, מחשבה, מציאות*. תל אביב: אוב.
- ויקיפדיה. רשימת ערכים במחלוקת. (ללא תאריך). *רצח בבר נוער*. נדלה ב-07.11.2011 מ:

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%95%D7%99%D7%A7%D7%99%D7%A4%D7%93%D7%99%D7%94:%D7%A8%D7%A9%D7%99%D7%9E%D7%AA_%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%9E%D7%97%D7%9C%D7

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4005367,00.html>

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4005367,00.html>

ולמר, ת. (28 דצמבר, 2010). אחרי האסון : המאבק להכרה של בת זוג הסוהרת. *Ynet*. נדלה ב-07.11.2011.

מ : <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4005367,00.html>

יונאי, י. וטורין, א. (2000). ליהנות מטקסט רע : כיצד נשים חוות רומנים רומנטיים. *פתוח*, 4, 157-185.
כ"ץ, א. ודיין, ד. (1995). אירועים של אמצעי תקשורת : על חווית "לא להיות שם". בתוך : ד. כספי
(עורך), *תקשורת המונים* (132-142). תל אביב : האוניברסיטה הפתוחה.

ליבליך, ע. (2003). *סדר נשים*. ירושלים : שוקן.

ליבס, ת. (2000). הסינדרלות החדשות. *פנים*, 12, 26-36.

ליבס, ת. וכ"ץ, א. (1998). דפוסי מעורבות בתוכניות טלוויזיה : ניתוח השוואתי. בתוך ד. כספי וי. לימור
(עורכים), *אמצעי תקשורת המונים בישראל* (623-642). תל אביב : האוניברסיטה הפתוחה.

לירן-אלפר, ד. וקמה, עי. (2007). עיצוב הגוף וחיטוב הזהות : ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית. *אגרתא*. תל
אביב : מכון חיים הרצוג.

למיש, ד. (2002). המדיה הזונה והמדונה. *פנים*, 22, 84-93.

מייק, ח. (2011). ניתוח תהליך הגיבוש של זהות מינית לסבית דרך סיפוריהן של חמש נשים. *מפגש לעבודה
חינוכית-סוציאלית*, 33, 149-166.

מצעד הגאווה בירושלים. (ללא תאריך). בויקיפדיה. נדלה ב-16.11.2011 מ :

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A6%D7%A2%D7%93_%D7%94%D7%92%D7%90%D7%95%D7%95%D7%94_%D7%91%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A6%D7%A2%D7%93_%D7%94%D7%92%D7%90%D7%95%D7%95%D7%94_%D7%91%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A6%D7%A2%D7%93_%D7%94%D7%92%D7%90%D7%95%D7%95%D7%94_%D7%91%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D

מרציאנו, א. (2009). תפקיד הפרומים הווירטואליים בהתמודדותם של נערים הומואים עם תהליך
היציאה מהארון. *מסגרות מדיה*, 4, 1-28.

נייגר, מ., מאירס, א. וזנדברג א. (2006). *התפקיד הממלכתי בעידן המסחרי : הטלוויזיה המסחרית והרדיו*

האזורי כמעצבי זיכרון קולקטיבי. דו"ח מחקר עבור הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, מחלקת

מחקר ואסטרטגיה. נדלה ב-19.11.2011 מ :

<http://hevra.haifa.ac.il/~comm/he/files/oren/rashut.pdf>

ספקטור-מרזל, ג. (2011). המחקר הנרטיבי כפרדיגמת מחקר פרשנית. *שבילי מחקר*, 17, 63-72.

סילברסטון, ר. (2003). טלוויזיה, אונתולוגיה והאובייקט המעברי. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (156-180). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

פוסטמן, נ. (1986). *אובדן הילדות*. תל אביב: ספריית פועלים.

פירסט, ע. ואברהם, א. (2007). כיכר השוק הומה? על הגיוון התרבותי בערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל ועל הדרכים לשיפורו. בתוך: ד. כספי (עורך), *תקשורת ופוליטיקה בישראל* (134-161). תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

פיסק, ג. (1991). פוסטמודרניזם וטלוויזיה. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (206-221). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

פרסר, ר. (2006). *אחרות משמעותיות: סיפורי חיים של נשים נשואות שבחרו לחיות כלסביות*. הרצאה שנערכה בכנס סקס אחר 6, תל אביב.

צאלח, כ. (2006). רוב הסיכויים שזיכרון העבר יישכח כלא היה: הבניה של הומוסקסואליות במדורי יעוץ בעיתוני הנוער. *סוציולוגיה ישראלית*, 27(2), 317-350.

צורן, ר. (1993). בחזרה לטקסט ילדות. *מעגלי קריאה*, 22, 91-94.

צורן, ר. (2000). *הקול השלישי*. ירושלים: כרמל.

קמה, ע. (1998). למכור הומו בצלופן. *חד פעמי*, 8-6.

קמה, ע. (2002). אם שמים אותי על המסך, משמע אני קיים. *סוציולוגיה ישראלית*, 4(1), 143-191.

קמה, ע. (2003). רב תרבותיות ואילוצי השיח ההגמוני. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (155-182). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

ראדווי, ג'. (2003). קהילות פרשניות ואוריינות משתנה. בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (179-197). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

רוזין, י. (2005). *מימד החיברות של המרחב הוירטואלי בכינון קהילה לסבית*. עבודה לשם קבלת תואר מאסטר. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

רועה, י. (1994). *אחרת על התקשורת: שבע פתיחות לעיון בתקשורת*. אבן יהודה: רכס.

שילה, ג. (2007). *החיים בוורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסגנדרים*. תל אביב: רסלינג.

שישה צבעים. (2011). *הסמינר האסטרטגי לקהילה הגאה בישראל 2010-2011*. נדלה ב-07.11.2011 מ: <http://www.6tzvaim.com>

שמעיה, צ. (1998). ביקורת פמיניסטית על תפקידי המינים במעשיות המסורתיות. בתוך: מ. ברוך (עורך), *אל תנשקי את הצפרדע* (87-96). תל אביב: ידיעות אחרונות.

- Armstrong, E. & Crago, S. (2006). Movements and memory: the making of the Stonewall myth. . *American Sociological Review*, 71, 724-751.
- Armstrong, S. (2007). Disappearing act. *New Statesman*, 136, 40-42.
- Bourdon, J. & Kligler-Vilenchik, N. (2011). Together, nevertheless? Television memories in mainstream Jewish Israel. *European Journal of Communication*, 26(1), 33-47.
- Cha, M., Kwak, H., Rodriguez, P. & Moon, S. (2007). I tube, you tube, everybody tubes. *ACM-Sigcomm*, 7, Retrieved 06.08.2011 from:
<http://conferences.sigcomm.org/imc/2007/papers/imc131.pdf>
- Fisher-Keller, J. & McMillin, D. (2009). Local identities in globalized regions: Teens, everyday life and television. *Popular Communication*, 7, 237–251.
- Fiske, J. (1989). *Understanding popular culture*. Boston: Unwin Hyman.
- Gross, L. (1998). Minorities, majorities and the media. In T. Liebes & J. Curran (Eds.), *Media, ritual and identity* (87-102). London: Routledge.
- Luzzatto, D. (2005). The presentation of self of young Israeli lesbians: A discourse on split identity. In C. Frankfurt-Nachmias & E. Shadmi (Eds.), *Sappho in the holy land* (117-133). Albany: State University of New York Press.
- Reed, J. (2009). Lesbian television personalities: A queer new subject. *Journal of American Culture*, 32(4), 307-317.
- Ross, D. (2004). Escape from wonderland: Disney and the female imagination. *Marvels & Tales*, 18, 53-66.
- Seidman, S. (1991). *Interviewing as qualitative research*. New York: Teachers College Press.
- Staiger, J. (2005). *Media reception studies*. New York: New York University Press